הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר אהבה

כסף משנה על משנה תורה, הלכות תפילה וברכת כהנים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות תפילה וברכת כהנים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-תפילה-וברכת-כהנים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
הלכה א 7
הלכה ב 8
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ט 10
הלכה י 10
פרק ב 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ד 12
הלכה ה 12
הלכה ו 12
הלכה ז 12
הלכה ח 13
הלכה ט 13
הלכה י 13
הלכה יא 13
הלכה יב 13
הלכה יג 14
הלכה יד 14
הלכה טו 14
הלכה טז 15
הלכה יז 15
הלכה יח 16
הלכה יט 17
פרק ג 17
הלכה א 17
הלכה ב 18
הלכה ד 18
הלכה ה 18
הלכה ו 19
הלכה ז 19
הלכה ח 20
הלכה ט 20
הלכה י 20
הלכה יא 20
פרק ד 21
הלכה ב 21
הלכה ג 21
הלכה ה 21
הלכה ו 22
הלכה ז 22
הלכה ח 22
הלכה ט 22
הלכה י 23
הלכה יב 23
הלכה יג 24
הלכה יד 24
הלכה טו 24
הלכה טז 24
הלכה יז 25
הלכה יח 25
הלכה יט 25
פרק ה 26
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 27

הלכה ו 28
הלכה ז 29
הלכה ח 29
הלכה ט 29
הלכה י 30
הלכה יא 30
הלכה יב 31
הלכה יג 31
הלכה יד 31
פרק ו 32
הלכה א 32
הלכה ג 32
הלכה ה 32
הלכה ו 34
הלכה ז 34
הלכה ט 34
הלכה י 35
פרק ז 35
הלכה ב 35
הלכה ג 36
הלכה ו 36
הלכה ז 36
הלכה ח 37
הלכה ט 37
הלכה יא 38
הלכה יב 38
הלכה יד 38
הלכה יז 38
הלכה יח 39
פרק ח 39
הלכה א 39
הלכה ב 39
הלכה ג 40
הלכה ד 40
הלכה ה 41
הלכה ו 42
הלכה ח 43
הלכה ט 43
הלכה יא 44
הלכה יב 45
פרק ט 45
הלכה א 45
הלכה ב 45
הלכה ג 45
הלכה ד 45
הלכה ז 46
הלכה י 47
פרק י 47
הלכה א 47
הלכה ב 48
הלכה ד 48
הלכה ה 49
הלכה ו 49
הלכה ז 49
הלכה ח 50
הלכה ט 51
הלכה י 51
הלכה יא 52
הלכה יב 52
הלכה יג 52
הלכה יד 53
הלכה טו 53
הלכה טז 54
פרק יא 55

הלכה א 55
הלכה ב 55
הלכה ד 55
הלכה ה 56
הלכה ו 56
הלכה ז 57
הלכה ח 57
הלכה י 57
הלכה יא 58
הלכה יג 58
הלכה יד 59
הלכה טו 59
הלכה טז 60
הלכה יז 60
הלכה יח 61
הלכה יט 62
הלכה כא 62
פרק יב 62
הלכה א 62
הלכה ב 63
הלכה ג 63
הלכה ד 63
הלכה ה 63
הלכה ו 64
הלכה ז 65
הלכה ח 65
הלכה ט 66
הלכה י 66
הלכה יא 66
הלכה יב 67
הלכה יג 68
הלכה יד 69
הלכה טו 69
הלכה טז 70
הלכה יז 71
הלכה יח 71
הלכה יט 72
הלכה כג 72
הלכה כד 73
פרק יג 74
הלכה א 74
הלכה ב 74
הלכה ג 74
הלכה ד 74
הלכה ה 75
הלכה ו 76
הלכה ז 76
הלכה ח 76
הלכה ט 77
הלכה י 77
הלכה יא 77
הלכה יב 77
הלכה יד 78
הלכה טו 78
הלכה טז 78
הלכה יז 78
הלכה יח 79
הלכה יט 79
הלכה כ 79
הלכה כא 80
הלכה כב 80
הלכה כג 80
הלכה כה 80
פרק יד 81

הלכה ב 81
הלכה ג 81
הלכה ה 81
הלכה ו 82
הלכה ז 82
הלכה ח 83
הלכה ט 83
הלכה י 83
הלכה יא 83
הלכה יב 83
הלכה יג 83
הלכה יד 84
פרק טו 84
הלכה א 84
הלכה ב 84
הלכה ג 85
הלכה ד 85
הלכה ה 86
הלכה ו 86
הלכה ח 86
הלכה ט 87
הלכה י 87
הלכה יא 87
הלכה יב 88

פרק א

הלכה א

מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם וכו'. כלומר תדע מנ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלמא סתם עבודה בלב היא דהיינו תפלה: **וכתב** הרב בסה"מ אשר לו המצוה הה' שצונו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שנצטוינו מצוה זו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שמפורש בו צווי התפלה וי"ל משום דלעבדו לאו מצוה היא אלא סיפור דברים אם שמוע תשמעו לאהבה את ה' ולעבדו ונתתי מטר ארצכם וא"ת דאתיא מצוה זו מדכתיב אותו תעבוד שהרי מנה במצוה ששית ובו תדבק וי"ל דאה"נ אלא דחדא מינייהו נקט וכמ"ש ז"ל בסה"מ וכבר נכפל זה הצווי פעמים א"נ דאינך קראי דולעבדו ודאותו תעבוד אתו לאזהורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמבואר בספרי ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מצינו שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר אית לן לאוקמי שהיא מצוה מיוחדת לתפלה.

ומ"ש אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. הכי אמרינן בריש תענית (דף ב' ע"א): **ודע** שהרמב"ן ז"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מצוה מן התורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרו בפ"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומברך על המזון ואינו מתפלל והעלו הטעם ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה [ל"ח.] אמרי גבי תפלה דתנא ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דתנן נוטלו על שלחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ז"ל שכתב שחייב אדם מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצוה עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה אינו נכון בעיני שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק אם התפלל לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן ואם אינה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן התורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא

לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבלהו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגי:

ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושננתם אלא באי זה נוסח שיזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אבל אומר הוא לעצמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"נ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט.) ומ"ש בסוכה דלתפלה דרבנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסתפק לו בכל תפלות היום ההוא אבל אם נסתפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפלות היום נמי פטור י"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג"פ ביום אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי ולא הוצרכו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיות הדבר פשוט שלא תיעקר מצוה דאורייתא ממקומה. כנ"ל ליישב דעת רבינו:

ואין מנין התפלות וכו'. בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה ומפרש רבינו כשם שנתנה תורה כו' קבע לתפלות היום אלמא שאין מנין התפלות מן התורה ולא משנה התפלה וכו' וי"ג ולא מטבע התפלה וכו' והכל אחד דמשנה הוא מלשון ושננתם או כמו שכתב ה"ר מנוח שהוא מלשון משנה תורה שתרגומו פתשגן אורייתא:

ואין לתפלה זמן קבוע וכו'. כלומר אין לתפלה זמן קבוע לומר ביום זה נצטוינו להתפלל וביום זה לא נצטוינו וכן אין לה שעה קבועה ביום לומר בשעה פלונית נצטוינו להתפלל ואם עברה שעה זו עבר זמן התפלה אלא כל השעות כשרות לתפלה וגם זה בכלל מה ששנו בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים קבע לתפלה:

הלכה ב

ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות דף כ':) נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה:

אלא חיוב מצוה זו כך וכו'. כלומר כיון שאין מטבע תפלה זו מן התורה א"כ מה נתחייבנו להתפלל או עד כמה ליצלי וליזיל לכך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו'. ולמד רבינו כן מדאמרינן בפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ב.) דרש רב שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו

של הקב"ה ואח"כ ישאל צרכיו שכן מצינו במשה וכו' דכתיב ה' אלהים אתה החילות וכתיב בתריה אעברה נא וארא וכיון דממרע"ה למדנו כן אלמא מדאורייתא הכי הוא הרי ישוב למ"ש שאין מטבע תפלה זו מה"ת, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל וכו':

הלכה ג

והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר להתפלל נכחו וכ"כ רבינו בסה"מ אשר לו ומ"מ

במ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחוזר למתפללים בין שיהיו בארץ בין שיהיו בחוצה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחוזר למקדש בכל מקום שיהא המקדש בין כשיהיה במדבר בין כשיהיה בגלגל או בשילה ובנוב ובגבעון בין כשנבנה בית עולמים לעולם מתפלל נכח המקדש אשר עובדים בו להשי"ת בכל מקום שיהיה המקדש ההוא נכחו מתפללים:

הלכה ד

וכיון שראה עזרא ובית דינו וכו'. בפ"ב דמגילה (דף י"ז ע"ב) תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר. ובפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות תפלות וקדושות והבדלות:

הלכה ה

וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ו ע"ב) תפלות כנגד מי תקנום ר"י בר חנינא אמר כנגד אבות תקנום ריב"ל אמר כנגד תמידין תקנום ותניא כוותיה דר"י ב"ח ותניא כוותיה דריב"ל וכתב רבינו סברת ריב"ל משום דכי אמרינן דתניא כוותיה אמרינן נימא תיהוי תיובתיה דר"י ב"ח ואע"ג דשני מ"מ משמע דאתיא האי ברייתא כר"י ב"ל טפי ממאי דאתיא אידך ברייתא דמסייע לר"י ב"ח כריב"ח. ותניא בברייתא דמסייע לריב"ל ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף קרב כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב עד שבע שעות ויבא משפטו בפרק ג':

הלכה ו

כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו': **ואין תפלת ערבית חובה וכו'**. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז ע"ב) איפליגו תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות או חובה וכתב הרי"ף

אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן הלכה כרבא וה"מ היכא דלא צלי כלל אבל היכא דצלי לתפלת ערבית כבר שויה עליה חובה ואי טעי הדר לרישיה וכתב עוד והאידנא נהגו עלמא לשוויה כחובה:

הלכה ז

וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה וכו'. בפרק בתרא דתעניות (דף כ"ו:) אמרינן ובתעניות ומעמדות ויה"כ איכא תפלת נעילה. ובירושלמי פרק בתרא דתעניות ופרק תפלת השחר מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים ושמואל אמר נעילת שערי היכל כך היא גירסת הר"ן ואמרינן התם בירושלמי דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש בראש האילנות דהיינו זמן נעילת שערי היכל ואמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה סגי היה מגיע לנעילת שערי שמים. ומפרש רבינו נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר תיכף שיסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שיסיים הוא יום עדיין ופסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל. ועוד אמרינן בפרק בתרא דתעניות בתפלת נעילה מצל לה סמוך לשקיעת החמה:

הלכה ט

תפלות אלו וכו' לפיכך צריך שיחדש. בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א.) אמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו:

כתב הראב"ד אע"פ שלא יחדש עכ"ל. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו בשם רבינו האי דהיינו דוקא על ידי חידוש וכדברי רבינו. ובביאור אורח חיים סימן ק"ז כתבתי שזהו גם כן דעת הרי"ף אף ע"פ שה"ר יונה חלוק בזה:

ושלש ראשונות וכו'. בפרק אין עומדין שם (ברכות דף ל"ג.) ויתבאר בספ"ב:

הלכה י

אין הצבור מתפלל וכו' עד לפי שאין מתנדבים קרבן מוסף. כן כתב הרי"ף פרק מי שמתו. כתב הראב"ד מצינו קרבן נדבה בציבור וכו' והדומה להן עכ"ל. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דתניא בספרי תקריבו מלמד שהצבור מביאין עולת נדבה תרגמה אמותר לשכה אבל לכתחלה אין מביאין שקלים שתהא כוונתם לעולת נדבה. וכתב עוד ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים שאם נסתפק אם התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל ואפילו בנדבה:

פרק ב

הלכה א

בימי רבן גמליאל רבו האפיקורוסין וכו'. ברייתא פ' תפלת השחר (ברכות כ"ח:) אמר ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת האפיקורוסים עמד שמואל הקטן ותקנה ואין ספק שמה שהוצרך ר"ג לתקנה היה לפי שבימיו רבו האפיקורוסין:

וכתב ה"ר מנוח וא"ת א"כ דמפני האפיקורסים תקנו היה להם להתחיל לאפיקורסים אל תהי תקוה ויש לומר דאגב אורחייהו אשמועינן דמומר סתמיה אפיקורוס הוא כדאיתא בהוריות [י"א.] אי נמי כדי שימנעו העם להטות אחריהם להמיר ולצאת מכלל הדת תקנו להודיע שאין למומרים תקוה עכ"ל:

הלכה ב

בד"א בשמצא דעתו וכו'. משנה [ברכות כ"ח:] ר"ג אומר בכל יום יתפלל אדם י"ח ר' יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח. ובגמרא [שם כ"ט:] מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה כלומר אומר מעין כל ברכה בקוצר ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך וכו' ומשמע דהלכה כשמואל דבכל דוכתא מדכרינן הביננו וידוע דהלכה כר"ע מחבירו וכיון דרבן גמליאל ור"י אינן בסברא אחת הו"ל הלכה כר"ע. ופירש"י הביננו כנגד אתה חונן ומול לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם. בנאות ארצך לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים והתועים בדעתך העוברים על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט. ל"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבם ללמד לשפוט כדברך וכן עיקר נ"ל וכן בה"ג ע"כ לשון רש"י. וה"ר יונה כתב התועים הם ישראל המטיחים דברים בזה הגלות הארוך שעזב הקב"ה אותם יהי רצון שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך שהוא החמלה והחנינה כמו וידע אלהים וכן נזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו היגון ואנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו טועים עתה מהם. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דלייט אבייי אמאן דמצלי הביננו במתא מאי מתא כעין מתא דמסתמא אינו טרוד כ"כ אבל אם היה טרוד מותר וכן הסכים גאון וכן כתבו הרי"ף והרא"ש וה"ר יונה. וכתב עוד ה"ר מנוח לסלוח היה לנו פי' תהיה נמצא לסלוח לנו ובזה נהיה גאולים:

הלכה ד

במה דברים אמורים בימות החמה וכו'. שם מימרא דרב ביבי בר אביי [אידי בר אבין] וכתב ה"ר מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמו"ש וי"ט ונכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם מובטח דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרינן גבי נשיאות כפים עכ"ל. ובקשתי לו חבר ולא מצאתי:

וכן במוצאי שבתות. שם מימרא דרב נחמן אמר שמואל:

הלכה ה

ובשבתות ובימים טובים וכו'. פרק שני דיום טוב [ביצה] (דף י"ו.) תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בש"א בשחר מתפלל שמונה של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה ובה"א מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים א"ל אטו שבת ישראל מקדשי ליה שבת מיקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת וישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא ופירש"י אטו שבת ישראל מקדשי ליה שהקדמת קדושת ישראל לשל שבת בשלמא זמנים צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראים מועדים בבית דין אלא שבת מיקדשא וקיימא משמת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעות בית דין עכ"ל. ומכיון דאשכחן דלב"ה דקיימא לן כוותייהו אפילו ביום טוב שחל להיות בשבת אינו מתפלל אלא שבע כל שכן בשבת דלאו יום טוב דאפי' ב"ש מודו דאינו מתפלל אלא שבע שלא אמרו ביום טוב שחל להיות בשבת מתפלל ח' אלא להזכיר שבת ויום טוב:

בראש השנה חותמין בה מלך וכו':

הלכה ו

אבל תפלת המוספין של ראש השנה. בפרק בתרא דראש השנה (דף ל"ב.)

ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן מעניינה:

הלכה ז

ביוה"כ מתפלל בכל תפלה וכו'. ברייתא פרקא קמא דנדה (דף ח':)

ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן וכו': **ואם חל להיות בשבת וכו'**. למד כן מדין י"ט שחל להיות בשבת שכתבתי בסמוך:

הלכה ח

בד"א ביום צום של כל השנה וכו'. כתב ה"ר מנוח כדאמרינן (ר"ה כ"ו:) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות:

הלכה ט

בכל תפלה וכו'. מימרא דר"י פ"ק דברכות (דף ד':):

הלכה י

בראשי חדשים וכו'. ברייתא פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד.) ר"ח וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה. ופירש"י מעין המאורע היינו יעלה ויבא:

במוסף בחולו של מועד וכו'. עד מקדש ישראל וראשי חדשים למדה מהדין שאכתוב בסמוך:

הלכה יא

שבת שחלה להיות בחולו של מועד וכו'. ברייתא בפ"ב דביצה (דף יז.) ופ' בכל מערבין (עירובין מ':) שבת שחלה להיות בר"ח או בחולו של מועד במוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. ואע"פ שבברייתא זו אמרו שמסיים בשל שבת כלומר חותם בשל שבת לחוד כתב הר"ן דלית הילכתא כהאי תנא בהא מדאשכחן בפ' שלשה שאכלו ברכות (מ"ט.) אמר רבי אין חותמים בשתים אותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל ור"ח ומשמע דר"ח וחש"מ בחתימת המוספין שוים הם לחתימת המוסף דיום טוב דאסיקנא כרבי דאמר מקדש השבת וישראל והזמנים ה"נ חותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ומינה דבחש"מ חותם נמי כמו בי"ט שחל להיות בשבת דהא ר"ח וחולו של מועד שוים הם לכל ענינים ואם כן היה מפרש רבינו לא הו"ל לכתוב ומשלים בשל שבת ולפיכך נראה שרבינו היה מפרש ומסיים בשל שבת לא לענין חתימה קאמר אלא שאומר איזה ענין של שבת כמו ישמחו במלכותך וכו' וכדומה והאי ברייתא לא דברה בענין החתימה אלא מדאותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים אלמא הכי בעי מחתם וה"ה לחולו של מועד כמ"ש:

הלכה יב

וי"ט שחל להיות באחד בשבת וכו'. בפ' אין עומדין ברכות (ל"ג:) אמרו כמה סברות היכן יזכירו הבדלה בי"ט שחל להיות אחר השבת ובסוף אמר ר' יוסף לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל דתקינו לן מרגניתא בבבל ותודיענו משפטי צדקך כו' וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל דהכי קי"ל:

ובמ"ש ובמוצאי י"ט וכו'. שם (ל"ג.) איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה ואסיקנא דצריך להבדיל בתפלה:

הלכה יג

בחנוכה ובפורים. [בפרק במה מדליקין כ"ד.]:

שבת שחלה להיות בחנוכה וכו'. פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד.) איפליגו אמוראי דרב הונא ורב יהודה אמרי אינו מזכיר כיון דחנוכה לית בה מוסף ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי מזכיר ואסיקנא התם דהלכתא כוותייהו דיום הוא שנתחייב בד' תפלות:

הלכה יד

בימי התענית וכו'. פ"ק דתענית (דף י"ג:) אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה ואסיקנא והלכתא בשומע תפלה. וממה שאמר וכי יחיד קובע ברכה לעצמו משמע דש"צ קובע ברכה לעצמו ואומרה בין גואל לרופא. ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ד.) תניא דבימי התענית אומר מעין המאורע בשומע תפלה ופירש"י מעין המאורע היינו עננו:

ומ"ש וחותם בה העונה בעת צרה: בתשעה באב וכו'. בסוף תענית כתב הרי"ף ירושלמי רבי אחא אומר יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע ומאי ניהו נחם ה' אלהינו עלינו וכו'. והיכן אומרה א"ר ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה וכל שהוא לשעבר אומרה בהודאה כדתנן [ברכות נ"ד.] נותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא ונהוג עלמא למימרה בבונה ירושלים וסמכי [אהא] דאמר ר' יהודה בריה דשמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר ע"כ:

הלכה טו

כל ימות הגשמים. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים דהיינו ברכת אתה גבור ופ"ק דתענית (דף ב'.) תנן רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר ואיפסקא הלכתא בגמרא [שם ג'.] כוותיה. וכתב הרי"ף פי' האחרון המתפלל תפלת מוסף הוא מזכיר גבורות גשמים ובשחרית אינו מזכיר וביום טוב הראשון של פסח בשחרית מזכיר גבורות גשמים ובמוסף אינו מזכיר. ירושלמי מ"ט דר' יהודה כדי שיצאו כל המועדות בטל מפני שהוא סימן יפה לעולם:

וכתב הר"ן שאמרו עוד בירושלמי שכיון שמפני שיצאו כל המועדות בטל הפסיקו ההזכרה ביום טוב הראשון של פסח אף על פי שהוא זמן גשמים עדיין אם כן יזכיר מבערב ומשני לית כל עמא תמן כלומר ונמצא זה מזכיר טל וזה מזכיר גשם לפי שיש שאינו בקי בשעת ההזכרה עד שישמע מפי ש"צ והקשו עוד ויזכיר בשחרית ומשני יהיה סבור שהזכירו מבערב ולשנה אחרת יזכיר מבערב ונמצאו האחרים מזכירים גשם והוא טל ומשנה מטבע תפלתו ממטבע תפלת צבור:

הלכה טז

משבעה ימים במרחשון וכו'. משנה פרק אין עומדין ברכות (ל"ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים ובפרק קמא דתענית (דף י'.) תנן בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים רשב"ג אומר בשבעה בו ובגמרא א"ר אלעזר הלכה כרשב"ג תניא חנניא אומר בגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניא ואיבעיא לן אי יום ס' כלאחר ס' או כלפני ס' ואסיקנא דיום ס' כלאחר ס' וז"ש

רבינו שואלין את הגשמים ביום ס' אחר תקופת תשרי ומפרש רבינו בגולה היינו שנער וסוריא ומקומות הסמוכים לאלו:

הלכה יז

מקומות שהם צריכים וכו'. פרק קמא דתענית (דף י"ד:) שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנו דצריכין למיטרא בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כצבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה:

וכתב הר"ן אע"ג דאמרינן בפ"ק דע"ז (דף ח'.) שאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז כדכתיב הלא קציר חטים היום וכו' וכן כתב ה"ר מנוח בשם בעל ההשלמה:

וכתב רבינו בפירוש המשנה שכל הזמנים שנשנו לגשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאויר ארץ ישראל אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכין לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון ימות החמה ואינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים וממיתים והיאך ישאלו אנשי הארץ במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור וכל זה סברא נכונה ונראית לעין עכ"ל:

וכתב הרא"ש בתשובותיו כלל ד' שאלה עשירית דלפום ריהטא משמע שפירוש המשנה סותר מ"ש בחיבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה

בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז' במרחשון אלמא ששואלים בברכת השנים ובחבורו כתב שאיי הים שואלים הגשמים בשומע תפלה. והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים כי בפירוש המשנה כתב ארצות לפי שיש חילוק בין ארץ ישראל לבבל לענין שאלה והזכרה מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ ואותם הם שאומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמם הילכך כיחידים דמו ובשומע תפלה עכ"ל:

ואני בעניי לא נראה לי פירוש חילוק זה שביאר רבינו דאיי הים למה לא יקרא ארץ אבל כוונת רבינו בפירוש המשנה שהזמנים שנשנו במשנה לשאלת גשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה אבל שאר ארצות שאינם צריכים גשמים אז אלא בזמנים אחרים אין שואלים את הגשמים אז אלא בזמן הצריך להם ויעשו אותו הזמן כאילו הוא ז' במרחשון בארץ ישראל לענין ששואלים גשם בזמן צריך להם לא בזמן שאינו צריך להם אדרבא הם ממיתים ומאבדים ומיהו לא נחית שם כדי לפרש באיזו מקום מהתפלה ישאלו ופה בחיבור ביאר שבשומע תפלה ישאלו וכההיא דאנשי נינוה.

ומה שכתב רבינו כגון איי הים הרחוקים לא בא לומר שאינם נקראים ארץ אלא לפי שהוא דבר תימה לומר שיש מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה לזה אמר שזה ימצא באיי הים הרחוקים. ואל תשיבני ממה שאמרו ובגולה עד ס' בתקופה והם שואלים בברכת השנים דשאני התם שהוא זמן שאלת גשמים גם בא"י:

ומקומות שהם עושים י"ט שני ימים וכו'. שם (תענית דף ד':) אמאי דתנן ר' יהודה אומר האחרון מזכיר אמרינן בגמרא ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין. כלומר פוסק במנחה דשמא שביעי הוא ופוסק נמי בערבית ושחרית של ט' ספק ח' כדינו אם הוא שמיני ואסיקנא והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. ויש לדקדק למה איחר רבינו מלומר זה עד כה דלעיל כשכתב מאימתי אומר מוריד הגשם וכו' מיד הו"ל לסמוך דין זה ולמה הפסיק ביניהם בדיני שאלה בברכת השנים. ויש לומר שרצה לפרש תחלה כל דיני הגשמים הנוגעים לארץ ישראל בין בהזכרה בין בשאלה ואח"כ פירש דין שאר מקומות וביאר תחילה דינם לענין שאלה דסליק מינה וחזר והשלים דינם לענין הזכרה:

הלכה יח

כל השנה כולה וכו'. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב:) מימרא דרבה בר חנניא סבא משמיה דרב:

וכתב ה"ר מנוח דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שיתנהגו ברואיו בצדק ובמשפט אבל המלך המשפט ר"ל שהוא יתברך שופט העולם אי נמי משמע שהוא עצמו המשפט כמו שאנו אומרים הוא היודע הוא החכמה שאין לומר עליו יתברך חכם ומבין שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר. ודע שבמקצת ספרי רבינו כתוב ובברכת י"ב והוא ט"ס וצריך להגיה ובברכת י"א:

הלכה יט

יש מקומות שנהגו וכו'. כתב הר"ן בריש פרק בתרא דר"ה בשם ר"י בן גיאת ז"ל דאע"ג דאמרינן לא ישאול אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות נהגו לומר כן לפי שצרכי רבים הם. וכתב עוד שהרמב"ן ז"ל מצא סמך לדבר במסכתא סופרים שכתוב בה בלשון הזה וכשם שחתימתן של ר"ה ושל י"ה משונה משאר הימים כך תפלתם משונה וא"א זכרנו בג' ראשונות ובג' אחרונות אלא בשני י"ט של ר"ה וי"ה ואף אלו בקושי התירו:

פרק ג

הלכה א

תפלת השחר מצותה שיתחיל וכו'. פרקא קמא דברכות (דף ט':) אמר אביי לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תנן התם ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ופירש"י מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה וכן דעת ה"ר יונה והרי"ף והרא"ש ז"ל:

וזמנה עד סוף שעה רביעית וכו'. ריש פ"ד דברכות (דף כ"ו) תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות ואסיקנא התם (שם כ"ו) הלכה כרבי יהודה וכתב רבינו שהוא שלישית היום לרמוז אל מ"ש בפירוש המשנה פ"ק דברכות אצל מה ששנינו גבי ק"ש גומרה עד ג' שעות דע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומ"ש עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום בין שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת. וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. ונ"ל הטעם דכיון דקי"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים ויוצא י"ח שחרית כ"ש עד חצות דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית. ומ"מ יש מדקדק שהו"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות

וחצי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ונ"ל דאה"נ אלא דלא דק בין חצות לחצי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למילתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל אלא שמדברי הרשב"א נראה דעד חצות דוקא אמרו וכמ"ש בס' ב"י לא"ח סימן פ"ט:

הלכה ב

כבר אמרנו וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר (ברכות כ"ו:) איזו היא מנחה גדולה מו' שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה, ומפרש רבינו דהיינו טעמא כדתנן פ"ה דפסחים תמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה בערב פסח נשחט בז' ומחצה וקרב בט' ומחצה חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה והפסח אחריו:

הלכה ד

וזמן מנחה קטנה וכו'. משנה פ' תפלת השחר (ברכות דף כ"ו.) תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה ואיבעי לן בגמ' (כ"ז.) אי הלכה כר' יהודה בתפלת המנחה כי היכי דהלכתא כוותיה בתפלת השחר ואסיקנא דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד וז"ש

רבינו עד שישאר מן היום שעה ורביע דהיינו עד הערב כת"ק. ויש לדקדק בלשון רבינו שהו"ל לכתוב וזמן המנחה קטנה מט' שעות ומחצה עד שתשקע החמה אבל נראה שכיון למה שכתב הרא"ש בשם הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר"י דאם איתא לדרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדר' יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי איפשר לו לעשות פעם כרבנן ופעם כר"י וגם ה"ר יונה ז"ל כתב כן. ונראה לי שהוא מוכרח בלשון שאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואין ספק שפירושו התופס שיטתו לעשות כמר עבד והתופס שיטתו לעשות כמר עבד ולכן כתב רבינו זמנה עד שישאר מן היום שעה ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלת הערב היינו כרבי יהודה:

ויש לו וכו'. כלומר גם אם ירצה לתפוס שיטת תנא קמא יתפלל אותה עד שתשקע החמה:

הלכה ה

תפלת המוספין וכו'. משנה (שם כ"ז) ושל מוספין כל היום ר"י אומר עד שבע שעות ובגמרא ושל מוספין כל היום אר"י ונקרא פושע והא דתנן בפרק שני דמגילה (דף כ' ע"ב) כל היום כשר למוספין היינו לומר שיצא אבל מכל מקום נקרא פושע. כתב הרמ"ך

לא ידעתי למה הוא פושע ומנהגנו להתפלל ביום הכפורים אחר ז' עכ"ל ויש לתמוה עליו מאחר שדברי רבינו הם דברי הגמרא למה תמה עליו ואפשר שלא היה כן בנוסחת הרמ"ך בגמרא:

הלכה ו

תפלת הערב וכו'. משנה (שם דף כ"ו) תפלת הערב אין לה קבע ובגמרא מאי אין לה קבע אי לימא דאי בעי מצלי כולה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות. ופי' ה"ר יונה דה"ק אם איתא דאין בו משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא נמי משמעות אחר דאתא לאשמועינן שהיא רשות וא"כ אין לה קבע ר"ל ב' דברים שהיא רשות ושזמנה כל הלילה:

ותפלת נעילה וכו'. נתבאר טעם רבינו בפ"א:

הלכה ז

המתפלל תפלה קודם זמנה. זה פשוט אך

מ"ש ואם התפלל תפלת שחרית וכו' נלמד ממאי דאמר בסוף תפלת השחר (ברכות דף ל'.) אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי למיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי. ומפרש רבינו מקדימים לעיקר מצותה שהוא עם הנץ החמה והיו הם מקדימים מעלות השחר וכ"כ התוספות בשם ר"ח:

ויש לו להתפלל תפלת ערבית וכו'. כלומר כבר אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה וכמו שכתבתי לעיל בפרק זה, ולאו דוקא של שבת בערב שבת או של מוצאי שבת בשבת דה"ה בכל יום אלא שרבינו העתיק לשון הגמרא דגרסינן בתפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמר ר"ח בר אבין רב צלי של שבת בע"ש ורבי יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת:

וכתב ה"ר מנוח ודוקא מפני הדחק או צורך שעה והיינו שסמכה הרב להההיא דלעיל דמיירי בשעת הדחק עכ"ל. וסובר רבינו שהטעם שאף ע"פ שהוא יום מתפלל תפלת ערבית לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ומ"ש הראב"ד ז"ל אין ראוי לעשות כך אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל. אין כאן השגה שרבינו בהאי פירקא לא נחית אלא לפרושי באיזה זמן מתפלל אדם תפלת הערב ויוצא בה ולא נחית לפרושי דיני סמיכת גאולה לתפלה:

הלכה ח

כל מי שעבר עליו וכו'. ברייתא בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ו.) מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל תפלת ערבית או תפלת שחרית וסובר רבינו דהיינו דוקא כשביטל במזיד:

הלכה ט

כיצד טעה ולא התפלל שחרית וכו'. שם מימרא דרבי יצחק אמר רבי יוחנן.

ומה שכתב ועבר חצי היום לאו דוקא דה"ק ועבר חצי היום וחצי שעה יותר דכבר הגיע זמן המנחה דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר ראשונה תפלת המנחה אלא ודאי כדאמרן:

טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה וכו'. שם בעיא דאיפשטא:

טעה ולא התפלל ערבית וכו'. שם מימרא דר' יצחק א"ר יוחנן:

הלכה י

טעה ולא התפלל תפלה זו וכו': **וכתב** הראב"ד ראיתי בדעתו וכו' הואיל ושעת תפלה היא עכ"ל. וה"ר יונה ז"ל כתב שדעת חכמי פרובינצא כדעת רבינו והוא נכון בעיניו. וכתב עוד ה"ר יונה שי"מ כדברי הראב"ד ז"ל שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולם יש תשלומין ואין דעתו ז"ל נוחה בזה אלא הנכון כדברי רבינו מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

הלכה יא

היו לפניו שתי תפלות כו'. ברייתא פרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז.) פלוגתא דת"ק ורבי יהודה ופסק רבי יוחנן כת"ק, והכריח ה"ר יונה דמנחה הנזכרת כאן היינו מנחה גדולה וכבר הוקשה לפוסקים ז"ל מה שהיו נוהגים ביה"כ שאחר שהגיע זמן המנחה היו מתפללים מוסף קודם. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דהא דהיו לפניו שתי תפלות היינו דוקא שרוצה להתפלל מיד שתיהן כגון שרוצה ליכנס לסעודה גדולה וא"א לו ליכנס עד שיתפלל הילכך תפלת המנחה שהיא תדירה וגם עיקר זמנה אז קודמת אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספים.

ומ"ש רבינו ויש מי שמורה וכו' הוא להנצל מקושיא זו של יה"כ דכיון דבצבור הוא אין עושין כן כדי שלא יטעו ויבא איזה יחיד מהם ביום אחר קודם שתגיע זמן המנחה להתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוספין. והנכון לקצר בפיוטים בתפילת השחר ולכוין להתחיל להתפלל תפלת המוספין קודם שיגיע זמן מנחה גדולה וכן אנו נוהגים:

פרק ד

הלכה ב

טהרת הידים כיצד וכו'. פרק היה קורא (ברכות דף ט"ו.) א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ מקנח ידיו בעפר או בצרור ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לקריאת שמע אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריו אפילו מיל אינו חוזר מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת רבינו

וז"ש אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל.

אבל אם עבר מן המים יותר. כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור:

ומה שכתב שרוחץ עד הפרק. [עי' במשנה פ"ב דידים]. וכתב רבינו פרק שביעי מהלכות ברכות שמברך ענט"י וכתב ה"ר מנוח וכן לקריאת שמע ונראה מדברי רבינו שבכל התפלות צריך ליטול ידיו אעפ"י שאינו יודע להם שום לכלוך כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ודלא כהר"ן פ' ע"פ:

הלכה ג

במה דברים אמורים שאינו מטהר וכו'. **אבל שחרית וכו'**: **כתב** הראב"ד לא ידעתי רגליו למה עכ"ל. ונראה מדברי מ"ע דאשתמיטתיה למרן הראב"ד הא דתניא בפרק במה טומנין במסכת שבת (דף נ' ע"ב) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום שנאמר כל פעל ה' למענהו דהיינו לתפלת שחרית. ולי נראה דלא אישתמטתיה האי ברייתא להראב"ד ז"ל אלא שהוא ז"ל מפרש דלא לענין תפלה איתניא האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרחוץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכדפירש"י:

הלכה ה

(ד-ה) **כל הטמאין וכו'**. כבר נתבאר זה בסוף הלכות ק"ש:

ובית דין שעמדו אח"כ וכו'. תמיה לי מילתא כיון דעזרא גזר לד"ת אף תפלה בכלל ומה צורך לב"ד שאחריו לגזור לתפלה ועוד היכא איתא גזירה זו דב"ד שאחריהם. ואפשר דה"ק בית דין שאחריהם בטלו תקנת עזרא לד"ת והעמידוה לתפלה בלבד וכן כתב הרי"ף בסברא אחת בפרק מי שמתו. אבל אין לשון רבינו נוחה לזה שכתב וב"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה. ואפשר דעזרא לא גזר אלא לד"ת אבל לא לתפלה משום דרחמי היא ואולי לא ימצא מים ונמצא נמנע מלהתפלל. אלא שאיני יודע היכן מצינו גזירה זו דבית דין שאחריהם:

ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים וכו' לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי וכו'. משנה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו.):

וכבר בטלה גם תקנה זו וכו'. שם (דף כ"ב) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא ועל פי מה שכתבתי בסוף הלכות ק"ש:

הלכה ו

מנהג פשוט הוא בד"א בבריא או בחולה שבעל וכו'. מה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב ע"ב) אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו תשעה קבין אבל חולה לאונסו פטור מכלום. ופירש"י דמרגיל היינו שממשיך הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע"כ. וכיון דקי"ל בטלוה לטבילותא וס"ל לבני שנער וספרד דלא בטלוה אלא לד"ת אבל לתפלה נהי דבטלוה לטבילה רחיצה בט' קבין מיהא בעי כמ"ש הרי"ף בפרק מי שמתו בשם רבינו האי אם כן בריא בין מרגיל בין בשאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכין רחיצה בט' קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאונסו פטור מכלום שבזמן התקנה נמי היה פטור:

וכן זב שראה קרי וכו'. וכ"כ רבינו בפירוש המשנה שלא נהגו לטבול עליו:

הלכה ז

כיסוי הערוה וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ד. כ"ה:) היתה טלית של בגד ושל שק חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ולתפלה עד שיכסה את לבו וסובר רבינו דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא:

הלכה ח

טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל וכו'. כבר נתבאר בהלכות ק"ש איסור ק"ש בכל המקומות הללו וה"ה לתפלה:

הלכה ט

המתפלל ומצא צואה וכו'. מימרא דרבא פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב:) וכתבו התוס' בשם ר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה וכן כתב ה"ר יונה והרא"ש ז"ל:

היה עומד בתפלה ומצא וכו'. ברייתא שם היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. ופירש ה"ר יונה הא דאפשר פי' אם מתפלל כנגד המזרח וראה צואה כנגדו ויכול

ללכת כנגד המזרח מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו אבל אם א"א לו ללכת כנגד המזרח כגון שמתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שמא יראה צואה אחרת וכנגד המערב אינו רוצה לחזור פניו ילך כנגד הצדדין עד שיתרחק ממנה ד' אמות. ופירש"י והתניא לצדדין אין צריך להלך עד שתהא לאחוריו. דאפשר לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו לא אפשר כגון שיש נהר לפניו מסלק לצדדין:

גדולי החכמים וכו'. עירובין פרק הדר (עירובין דף ס"ה.) שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ר"פ לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא:

הלכה י

דברים החופזים אותו וכו'. פרק מי שמתו ברכות [כ"ג.] ת"ר היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואי תימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות עצמו אבל אם יכול לשהות עצמו תפלתו תפלה זו היא גירסת רבינו ודלא כהרי"ף דגריס מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה ומדתניא בסיפא תפלתו תפלה לומר שיצא י"ח ממילא דכי תני תפלתו תועבה היינו שצריך לחזור ולהתפלל:

ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל וכו'. שם תניא אידך הנצרך לנקביו אל יתפלל משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים:

וכתב ה"ר מנוח כיחו הוא רוק עב שאין יכול לצאת אלא ע"י כח. ניעו הוא רוק המוכן לצאת שכבר נע ממקומו. וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ג':) ד"ה כיחו וניעו:

הלכה יב

(**יא-יב**) **מי שגיהק ופיהק וכו'**. פרק מי שמתו (ברכות כ"ד.) א"ר חנניא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש מיתיבי המגהק ומפהק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח ל"ק כאן לאונסו כאן לרצונו:

וכתב ה"ר מנוח גיהק גו הקים כלומר שהקים ופשט גופו למעלה פיהק פה הקים שפותח פיו הרבה. ורש"י פי' פיהוק הוא הרוח היוצא דרך הפה בקול כמנהג הזוללים:

נזדמן לו רוק וכו'. שם ע"ב אמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואמרינן בתר הכי דרבינא נזדמן לו רוק ופתקיה לאחוריה משום דאנינא דעתיה:

וכתב ה"ר מנוח דרבינו מפרש פתקיה זריקה ביד כמו פתקיה ת' פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש. ומשמע בירושלמי דדוקא מחמת האונס הוא דמותר ומשמע בירושלמי אם טיילו בו אסור פירוש דמטייל מדעתו שלא באונס:

יצא ממנו רוח וכו' עד ורמה במיתתנו. שם וסובר רבינו דמסתמא חוזר למקומו הראשון ולא ישאר במקומו האחרון ואפשר שזאת היתה כוונת בה"ג שכתב חוזר לתפלתו ומתפלל:

הלכה יג

היה עומד בתפלה וכו' עד שיכלו המים. ברייתא (שם כ"ב:) ואפליגו התם אמוראי להיכן חוזר וכתב הרי"ף ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

הלכה יד

וכן המשתין וכו'. תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק במגילה פרק בני העיר (מגילה כ"ו:).

ומ"ש רבינו כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו הוא פירוש מה שאמרו שם כל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה:

הלכה טו

כוונת הלב כיצד וכו'. ואם התפלל כו'. סוף פרק תפלת השחר (ברכות דף ל':) א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר ולמה לי שתי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ולאפוקי ממ"ד התם אין תפלת המוספין אלא בצבור א"ל ר' ירמיה לרבי זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה ומדאמר ליה הכי למד רבינו שאם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה וכ"כ הרא"ש ז"ל:

לפיכך הבא מן הדרך וכו'. עירובין פ' הדר (עירובין דף ס"ה.) א"ר אלעזר הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים ומפרש רבינו דהיינו בא מן הדרך ואפשר שכך היתה גירסתו בגמרא וגם בדבריו ז"ל נכלל שהבא בדרך לא יתפלל מדנקט או מיצר וס"ל דטעמא מפני שהוא עיף או מיצר אבל אם דעתו מכוונת יתפלל ולמדנו כן מדאמרינן התם אבוה דשמואל כי אתי באורחא לא מצלי תלתא יומי ואם איתא דכל אדם אסורים מאי רבותא דאבוה דשמואל אלא ודאי דאבוה דשמואל היה מזיק לו הדרך ולהכי לא מצלי עד תלתא יומי אבל אם לא היה מצטער היה צריך להתפלל מיד:

מצא דעתו וכו'. פרק הדר (שם) אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל:

הלכה טז

לפיכך צריך לישב מעט וכו'. כלומר אף על גב דא"א לשהות שעה אחת כחסידים הראשונים מ"מ צריך לישב מעט:

ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים וכו'. משנה פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח:) רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ"ט:) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבינו כתב דתרווייהו בעי שתהיה בנחת ובתחנונים ושלא תראה עליו כמשאוי דע"כ לא פליגי ר' הושעיא ורבנן אלא בפירוש עושה תפלתו קבע דאר"א אבל כולהו מודו דלכתחלה תרווייהו בעינן:

חסידים הראשונים וכו'. ברייתא פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ב:):

הלכה יז

שכור אל יתפלל וכו'. פרק הדר מימרא דרבה בר הונא (עירובין ס"ד.):

איזהו שכור וכו'. מימרא [שם ס"ד.] ומ"ש דברביעית מיקרי שתוי הכי משמע התם [ע"ב] בההוא פירקא:

הלכה יח

וכן אין עומדין וכו' עד הלכות פסוקות. ברייתות ריש פרק אין עומדין (ברכות דף ל"א.):

הלכה יט

תפלות הפרקים וכו'. בסוף ר"ה (דף ל"ה.) א"ר אלעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ומפרש התם הגמרא דהיינו דוקא תפלה שהיא משלשים יום לשלשים יום וסובר רבינו דהיינו ביום שלשים ליום שהתפלל בו:

כתב הטור אחר שהביא דברי רבינו וא"א ז"ל כתב של פרקים הוא משלשים יום ואילך ולפי זה ר"ח אין צריך. ולי נראה שמ"ש שהרא"ש חולק עם רבינו אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמשלשים יום ואילך דקאמר היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום שלשים וזהו מר"ח לר"ח:

וכתב ה"ר מנוח ודוקא כשקורא ע"פ אבל בשכתובה לפניו לא וצ"ע עכ"ל. ונראה דאפילו בשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות:

היה מהלך במקום סכנה וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ט:) ת"ר המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואפליגו התם תנאי אי זו היא תפלה קצרה ואמר רב הונא הלכה כאחרים שאומרים שהיא צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה כלומר ואינם יודעים לפרש צורכיהם. והטוב בעיניך עשה פי' ה"ר מנוח לא תתן לנו הטוב בעינינו שאולי לא יהיה תכליתו טוב אלא הטוב בעיניך שהוא הטוב הגמור:

ומתפלל אותה בדרך וכו'. שם (דף ל"ה) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי לצלויי תלת קמייתא ותלת בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למיהדר לצלויי. תפלה

קצרה לא בעי לצלויי לא תלת קמייתא ולא תלת בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למיהדר לצלויי. והלכתא הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. וכתב רבינו ואם יכול לעמוד עומד מדאמרינן התם רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי וקם נמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע והאי צלותא תפלה קצרה היא דאילו הביננו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא צריך לעמוד:

פרק ה

הלכה ב

היה יושב בספינה וכו'. (עיין בלחם משנה):

חולה מתפלל וכו'. כתב ה"ר מנוח והוא שיכול לכוין שאם לא כן טוב שלא יתפלל וכ"כ הריא"ג. והוסיף עוד דזקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ושמעתי מרבותינו שאם יכול לעמוד במקום הכריעות שיהיה כורע מעומד יעמוד עכ"ל:

היה רוכב על הבהמה וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר [שם כ"ח] פלוגתא דרבי ות"ק ואמר רבה בב"ח ואי תימא ריב"ל הלכה כרבי דאמר בין יש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו:

הלכה ג

היה עומד בחוצה לארץ וכו' עד ויתפלל. ברייתא שם אלא שבגירסאות שלנו כתוב היה עומד בח"ל יכוין לבו כנגד ארץ ישראל ומפרש רבינו דיכוין לבו היינו פניו דאי לא היינו דין הסומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות. ובפסקי הרא"ש ז"ל אין כתוב לבו אלא יכוין כנגד א"י והיא הגירסא הנכונה:

ודע שה"ר יונה ז"ל מפרש דכי תני יכוין כנגד א"י לא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשהוא בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי עומד בתוכה אלא כנגד בהמ"ק וכנגד בית קדשי הקדשים:

הלכה ד

תיקון הגוף כיצד וכו' צריך לכוין את רגליו וכו'. פ"ק דברכות (דף י':) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ופירש"י ורגליהם רגל ישרה נראין כרגל אחת וכיון שהאדם עומד לפני קונו צריך שיכוין רגליו ויסמכם בענין שידמו אחת כמו מלאכי השרת:

ונותן עיניו למטה וכו'. ביבמות פרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ה:) א"ר ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה:

ומניח ידיו כפותין וכו'. פ"ק דשבת (דף י') רבא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא כי איתא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסי ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל. ופכר ידיה היינו שחובק ידיו ומסתמא היא הימנית על השמאלית ולא היה מפליג רב כהנא בין צערא לשלמא אלא ללביש ומכסי אבל לעולם פכר ידיה. ומ"ש ולא יניח ידיו על סנטרו כך היא גירסת הרי"ף ופי' הערוך סנטרו צדו:

הלכה ה

תקון המלבושים. נלמד ממאי דהוה עביד רב כהנא כמו שכתבתי בסמוך. ואמרינן נמי התם רבה בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי כלומר היה נותן אנפלאות חשובים ברגליו אמר הכון לקראת אלהיך ישראל ומדרמי פוזמקי אלמא שאין להתפלל ברגלים מגולות. וכתב רבינו אם אין דרך אנשי המקום וכו' כלומר לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים ברגלים מגולות שאותם יכולים להתפלל בין ברגלים מגולות בין במכוסות וה"ה למקומות שרוב העולם מכסים רגליהם ואין מקפידים בשעומדין לפני הגדולים אם עומדין ברגלים מגולות או מכוסות דלענין תפלה נמי אין קפידא. ולשון רבינו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות וכתבו בהגהות דאמרינן בחגיגה (דף י"ג:) לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמי מאריה:

ומ"ש ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה: ובכל מקום לא יאחוז וכו'. פרק מי שמתו ברכות (דף כ"ג:) ת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ובסוף לולב הגזול (סוכה מ"א:) א"ל מר בר אמימר לרב אשי אבא מצלי ולולב בידו ואותביה מהא דתניא לא יאחוז אדם תפילין וכו' ושני התם לאו מצוה הוא וטריד הכא מצוה הוא ולא טריד כלומר אינו עושה מצוה בתפיסתם בידו ולא טריד וזהו דעת רש"י ז"ל ונראה שהוא ג"כ דעת הר"ן ז"ל דדוקא בהני אסרינן משום דטריד שמא יפול הסכין ויזיק ושמא תפול הקערה ותשבר או יפסדו האוכלין שבתוכה והככר שמא יפול ויטנף והמעות שמא יתפזרו אבל דברים שאין בהם הפסד מותר לתופסן בידו ולולב נמי אי לאו חביבותא דמצוה איכא למימר דטריד דילמא יפול ויפסל:

וכתב ה"ר יונה ז"ל די"מ דשום דבר אין לו לתפוס בידו והני דנקט לאו דוקא אלא לאורחא דמילתא בעלמא נקטינהו:

היה משוי על ראשו וכו'. ברייתא במציעא פרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ה:) בלשון הזה:

דרך כל החכמים וכו'. הכי משמע פ"ק דשבת (דף י'):

הלכה ו

יעמוד במקום נמוך. פ"ק דברכות (דף י' ע"ב) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים קראתיך ה':

ויחזיר פניו לכותל. דאמרינן בפ"ק דברכות (שם) מנין שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר:

וצריך לפתוח חלונות וכו'. מימרא דר' חייא בר אבא פרק אין עומדין (ברכות דף ל"א.):

וכתב ה"ר מנוח בגמרא לא אשכחן אלא בבית שיש בו חלונות אבל כיון דמייתי ליה מכוין פתיחן ליה משמע שצריך להיות כנגד ירושלים:

וכתב רבינו בתשובה שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ"ש אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות היינו ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל:

וקובע מקום לתפלתו תמיד. פ"ק דברכות (דף ו':) א"ר חלבו אמר רב הונא הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו:

וכתב הרא"ש ז"ל דלא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבה"כ אחת אבל אם מתפלל באחד משני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר צריך לייחד לו מקום בבה"כ וכ"כ בהגהות. וה"ר יונה ז"ל כתב דלא איתמר הכי במקומות בה"כ דכיון דכולה מקום תפלה אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שלפעמים אינו יכול ללכת לבה"כ ומתפלל בביתו מייחד מקום לכך וכתב דהכי משמע בירושלמי:

ואין מתפלל בחורבה. נראה דהיינו מדאמרינן בריש ברכות (דף ג'.) דא"ל אליהו לר"י שנכנס לחורבה להתפלל היה לך להתפלל בדרך ואמרינן דש"מ אין נכנסין לחורבה ואע"ג דמשמע התם דאין נכנסין לחורבה אפילו שלא בשעת תפלה מ"מ כיון דלגבי תפלה אמרה אליהו כתבה רבינו לענין תפלה:

ולא אחורי בית הכנסת וכו'. שם (ו' ע"ב) אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבה"כ אבל מהדר אפי' לבה"כ לית לן בה ופירש"י כל פתחי בה"כ היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי

בה"כ ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו, כלומר ואחורי בית הכנסת קורא הצד שאין שם פתחים והתוס' פירשו בהיפך שאחורי ב"ה היינו הצד שהפתחים פתוחים בו וה"ר יונה כתב ליישב מה שקשה לכל אחד מהפירושים:
ואסור לישב וכו'. בפרק אין עומדין (ברכות דף ל"א:) אמר ריב"ל אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. וכתב ה"ר יונה בשם הגאונים דה"מ כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין צריך כלום וכ"כ בהגהות:
או לעבור וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז.) אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים. וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא והוא דעת רבינו. ואמרינן תו התם איני והא ר' אמי ורבי אסי חלוף ומשני חוץ לד' אמות הוא דחלפי:

הלכה ז

לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ברייתא פ"ק דברכות (דף י':) המתפלל לא יעמוד ע"ג כסא או על גבי ספסל ולא ע"ג מקום גבוה שאין גבהות לפני המקום.
ומ"ש דהיינו בגבוה ג' טפחים הטעם משום דכל פחות משלשה כארעא סמיכתא היא.
ומ"ש היה בנין גבוה וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' מילתא דסברא היא. והראב"ד כתב א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל עכ"ל. נראה מדבריו שגם הוא ז"ל סובר שאין זה בכלל מקום גבוה וא"כ אפילו יכול לירד אינו צריך לירד:

הלכה ח

האומנין שהיו עושים מלאכה וכו'. פ' היה קורא (ברכות דף י"ו.) ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. וכתב הרי"ף ז"ל ירושלמי למה לי בראש הזית ובראש התאנה רבי אבא ורבי סימון תרויהון אמרין מפני שטרחתן מרובה. ופירש ה"ר יונה ז"ל שענפיהם מרובין יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתן וירידתן יותר מבשאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעה"ב:
ומה הן מתפללין וכו'. שם ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם והתניא מעין י"ח ל"ק כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן:

הלכה ט

השויית הקול כיצד וכו'. פרק אין עומדין (ברכות דף ל"א.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך

שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ובפרק ואלו נאמרין סוטה (ל"ב:) מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה כלומר שמתודים בתפלתן על עבירות שבידם. ובסוף מי שמתו ברכות (כ"ד:) תניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא. וזהו שאמר אא"כ היה חולה וכו':

הלכה י

כריעה כיצד וכו'. פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף.

ומ"ש וכשגומר כורע וכו', נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הוציאו לו יומא (דף נ"ג:) אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דפסעי ג' פסיעות בכריעה אחת משמע שצריך לכרוע בסוף התפלה:

ומה שכתב ונותן שלום וכו'. גם זה שם ומשום שכינה אמרו שנותן שלום לימין ואחר כך לשמאל ועוד יתבאר זה בסמוך:

וכשהוא כורע וכו'. מימרא דרבה בר חיננא משמיה דרב (דרבא) סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב.) ופירש"י כשהוא כורע באבות ובהודאה:

בד"א בהדיוט וכו'. פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ד.) אמר רבי שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כלומר בברייתא שכתבתי בסמוך. כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. אר"י בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כ"ג תחלת כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ופסק רבינו כר"י בר נחמני משום דאמר לדידי מיפרשא לי אלמא דק טפי בשמעתיה. ונראה שהיה בגירסת רבינו בכ"ג תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה או בתחילת כל ברכה וברכה דאמר ר"י בר נחמני אסוף כל ברכה וברכה דקאמר ר' שמעון בן פזי סמיך דלאוסופי עליה אתא ובעינן דליכרע בתחלת כל ברכה וברכה ובסוף כל ברכה וברכה:

הלכה יא

ולמה נותן שלום וכו'. פרק הוציאו לו (יומא דף נ"ג:) רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קא אמינא דהוי ימינו של הקדוש ברוך הוא:

הלכה יב

כל הכריעות האלו וכו'. בפרק תפלת השחר ברכות (כ"ח:) א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ר' חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה:

הלכה יג

השתחויה כיצד וכו': **כריעה האמורה בכל מקום וכו' עד על פניו ארצה**. ברייתא פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ד:):

הלכה יד

ואסור לעשות השתחויה וכו'. כבר ביארתיו בפרק ששי מהלכות עבודת כוכבים:

ואין אדם חשוב וכו'. מימרא דרבי אלעזר פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ב:) וסוף פ"ק דתענית (דף י"ד):

כתב הראב"ד א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל. והטעם דכשמרבה תחנה על הצבור בצבור ואין נענה הויא ליה כיסופא. ומכיון שכתב רבינו אא"כ נענה כיהושע ממילא משמע דהיינו על הצבור ובציבור.

ומ"ש אבל מטה פניו וכו', הוא מדאמרינן התם (מגילה כב) א"ר חייא ברי' דר"ה חזינא לאביי ורבא דכי נפלי אאנפייהו מצלי אצלויי כלומר מטין על צדיהן שלא יראו כנופלים ע"פ לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכן פירש"י וכן נראה מדברי הרי"ף. ואע"פ שבהל' עבודת כוכבים פ"ו כתבתי דרבינו מפרש דהא דאביי ורבא מצלי אצלויי היה כדי שלא ישתחוו על הרצפה י"ל שהוא ז"ל סובר דכיון דמייתי בגמרא להא דאביי ורבא מצלי אצלויי בתר הא דאמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ובתר הא דתניא השתחויה זו פישוט ידים ורגלים אית לן למימר דאתרווייהו קאי וה"ק אביי ורבא כי הוו מצלי על הצבור ובצבור לא היו נופלים על פניהם לפי שאנשים חשובים היו וכדר' אלעזר אלא הוו מצלי אצלויי וכי הוה רצפה קמייהו אע"פ שלא היו מתפללין על הצבור נמי הוו מצלי אצלויי כי היכי דלא ישתחוו על הרצפה א"נ אף ע"ג דהא דאביי ורבא אצלו אצלויי כדי שלא ישתחוו על הרצפה היו עושין כן מכל מקום משמע דכל כה"ג לא הוי בכלל מה שאמרו אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו:

פרק ו

הלכה א

אסור לו לאדם וכו'. פ"ק דברכות (ח':) אמר ריב"ל אסור לו לאדם שיעבור אחורי בה"כ בשעה שהצבור מתפללים אמר אביי לא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה. זו היא גירסת הרי"ף ז"ל והיא גירסת רבינו:

הלכה ג

(ב-ג) **המתפלל עם הצבור וכו'**. למד כן מדתניא פרק אין עומדין (ברכות דף ל"א.) כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור מקצר ועולה מפני טורח צבור.

ומ"ש ואם בא לומר אחר תפלתו וכו', מפורש שם בברייתא אחר התפלה אפילו כסדר וידוי של יה"כ אומר איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יה"כ אומר וכן אריב"ל בפ"ק דע"ז (דף ח'.):

וכן אם רצה להוסיף וכו'. פ"ק דע"ז (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בש"ת אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים.

ומ"ש אבל לא ישאול וכו', מימרא דרב יהודה בפ' אין עומדין (ברכות ל"ד.):

הלכה ה

(ד-ה) **ואסור לו לאדם שיטעום כלום וכו'**. פ"ק דברכות (דף י':) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם א"ר יצחק אמר ר' יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תיקרי גויך אלא גאיך לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים. וכתב הרא"ש בשם אבי העזרי דבמים לית בהו גאוה ומותר לשתותן בבקר קודם תפלה:

או שיעשה מלאכה. בפרק היה קורא (ברכות דף י"ד.) אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל גם זה שם (דף ה':) תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על שני דברים על תפלתי שתהא סמוכה למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. ומפרש רבינו על תפלתי שתהא סמוכה לקומי מהמטה כלומר שלא אעשה מלאכה בינתים ודלא כרש"י דאפילו לקרות לא היה רוצה אחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל:

וכן לא ישכים וכו'. פרק היה קורא (ברכות דף י"ד.) אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו כלומר הא דאסר רב במשכים לפתחו דוקא:

ולא יצא לדרך וכו'. שם מימרא דרב אידי בר אבין:

וכתב ה"ר מנוח ומ"ה הרוצה לצאת לדרך בשחרית טוב להתפלל בביתו ואע"פ שעדיין לא הגיע זמן תפלה כדי שיתפלל בכוונה ובעמידה משיתפלל בדרך במרוצה והוא שעלה עמוד השחר ולאו דוקא שחרית אלא אפילו אי זו תפלה שתהיה כיון שהגיע זמנה אין לו לצאת עד שיתפלל אותה עכ"ל:

אבל טועם וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח ע"ב) אסיקנא דלית הלכתא כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספים ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. ונראה שדעת רבינו דדווקא טעימה הוא דשרינן אבל סעודה אפילו של עראי אסורה כמו שכתב בסמוך. ונ"ל דאכילת פירות כביצה הוי טעימה אבל יותר מכביצה או כזית מפת אכילת עראי מיקרי ואסור:

אבל אינו סועד וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט':) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתניתין ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שפוסק כלישנא בתרא דהאי לא ישב אפילו להסתפר בתספורת דידן ולא תימא דוקא בתספורת בן אלעשא שהיה מספר כתספורת של כ"ג שהיא קשה וכדאמרינן התם בלישנא קמא. ואמאי לא ישב להסתפר תספורת דידן גזירה שמא ישבר הזוג של מספרים ויהא צריך לחזור אחר זוג אחר. ולא למרחץ אפילו להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא שמא יתעלף. ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומטריד פירש"י שמא יראה שנתקלקלו העורות ויצטער ויהא טרוד בצערו ולא יתפלל. ומדברי רבינו נראה שהטעם שמא יראה שנתקלקלו העורות ויתעסק בתיקונם. ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאמשוכי. ולא לדין בגמר דין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא ואסיקנא התם בגמרא דהאי סמוך למנחה היינו סמוך למנחה גדולה:

ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב כיון שהגיע זמן מנחה גדולה דמשמע שאינו אסור עד שיגיע זמן המנחה וקודם לכן בסמוך כתב אינו סועד סמוך למנחה. וצ"ל דלסמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה:

ואם התחיל וכו'. היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל תפלת המנחה משמע דוקא כשאח"כ יתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נתבאר בפרק לולב הגזול דאפילו במצוה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבתי בפ"ב מה' ק"ש:

הלכה ו

מאימתי התחלת תספורת וכו'. **עד משיתיר חגורו**. לשון הגמרא שם כלשון הזה. ופירוש מעפורת סודר:

ומאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ז שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין ול"פ הא דעסיקי ואתו בדינא והא דלא עסיקי ואתו בדינא:

הלכה ז

אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא בריש ברכות (דף ד'.):

ומותר להסתפר וכו'. מילתא דסברא היא והכי משמע מדלא נקט במתניתין לא ישב לפני הספר אלא בסמוך למנחה:

הלכה ט

(ח-ט) **מי שהיה עוסק בת"ת וכו'**. משנה פ"ק דשבת (דף ט':) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק בתורה (שם י"א.) אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא ההיא בעיבור השנה. וסבר רבינו דטעם עיבור השנה הוא לפי שהוא צרכי רבים.

ומה שכתב רבינו וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בתורה פירושו הרי זה כמו שתורתו אומנותו ועוסק בתורה שהרי כתב בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עת לקרות וק"ש חמירא מתפלה לענין הפסקה וכיון דלענין ק"ש אינו מפסיק כ"ש שאינו מפסיק לתפלה. וכבר כתבתי שם שהוא ירושלמי בר"פ אין עומדין:

אין המתפלל וכו'. משנה פרק אין עומדין ברכות (דף כ"ט:) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב:) אמר רב יוסף ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יפסיק אלא מקצר ועולה ל"ק הא דאפשר לקצר הא דלא אפשר כלומר שאם רואה שיכול למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר דהיינו שיאמר פתיחת הברכות וחתימתן ואם לאו פוסק:

וכתבו ההגהות שאם פסק אינו צריך לחזור לראש אלא חוזר לתחלת הברכה שטעה בה ואם היה בג' ראשונות חוזר לראש בג' אחרונות חוזר לעבודה. וכתב ה"ר יונה שאם יכול להתרחק לצד ויתנצל בזה מלדבר יעשה כן:

וכן אם ראה נחשים וכו'. משנה שם (כ"ט:) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ובגמרא (דף ל"ג.) אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. ירושלמי מ"ט דמחייא בתר דמחייא ולכך חילק רבינו בין מקומות שדרכן להמית למקומות שאין דרכן להמית.

ומ"ש אם הגיעו אליו, דלא תימא כיון שראה אותם אפילו מרחוק פוסק לכך כתב שאינו פוסק אא"כ הגיעו אליו כלומר קרוב לו:

הלכה י

נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות דף כ'.):

וכל איש שפטור וכו'. רוב הפטורים מק"ש נאמר בהם שפטורים גם מן התפלה ואף באותן שלא נתפרש פטורים מק"ו דק"ש דאורייתא פטורים תפלה דרבנן לא כ"ש:

וכל המלוים את המת וכו'. משנה ר"פ מי שמתו (ברכות י"ז:) תנן נושאי המטה וחילופיהן וכו' ואלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש רבינו שם ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוות בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדות הלב עכ"ל:

פרק ז

הלכה ב

(א-ב) **כשיכנס אדם למטתו וכו'**. פרק הרואה ברכות (דף ס':) הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. ופירש"י ותהא מטתי שלימה שלא יהא פיסול ורשע בזרעי.

ומה שכתב ואפילו אשתו ישנה עמו נתבאר בסוף פרק ג' מהלכות קריאת שמע. והגירסא הנכונה בדברי רבינו סמוך לואפילו אשתו ישנה עמו ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים. ובמקצת ספרים יש תוספת דברים וטעות סופרים הם.

ומ"ש פסוקי דרחמים הוא מדאמרינן בפ"ק (דף ד': ה'.) אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אינו צריך אבייי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. וגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) דריב"ל מסדר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי וה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגני:

הלכה ג

בשעה שייקץ בסוף שנתו. כלומר דאף על גב דאמרינן בגמרא (ברכות דף ס':) כי מתער לימא אלהי נשמה וכו' אין הכוונה כל זמן שייקץ באי זו שעה שתהיה אלא דוקא בסוף שנתו. ומה שכתב רבינו מכאן עד המכין מצעדי גבר כך הם מסודרות בפרק הרואה (שם) בלשון הזה:

וכתב ה"ר יונה ז"ל שנראה מלשון רבינו שמברך אותם על מטתו כסדר שהם כתובים בגמרא וזה תימה שמאחר שאין ידיו נקיות היאך יברך ומה שסידרו אותם בגמרא כך מפני שהם היו קדושים ורוחצים ידיהם בענין שהיו יכולים לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין יכולים ליזהר ולשבת בנקיון כ"כ אין נכון לאומרם עד לאחר נטילה. והא דאמרינן כל הברכות מברך אותם עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך תחלה להקב"ה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושל שבח כגון אלו יכול לברך אחר כך. ובברכת אשר יצר כתבו ההגהות שיש אומרים שכשנכנס להטיל מים אין מברך אשר יצר כיון שאין צריך ליטול אלא אם כן שפשף אך ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף לקטנים וכן נהגו:

הלכה ו

ומברך אדם בכל יום וכו'. כתב הרי"ף ז"ל בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג:) תניא חייב אדם לברך בכל יום ג' ברכות שלא עשני גוי ובור ואשה. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא בריך שלא עשני בור א"ל כולי האי אלא היכי איבריך שלא עשני עבד היינו אשה היינו עבד עבד זיל טפי:

הלכה ז

וכל ברכה מהם שלא נתחייב בה וכו'. התוס' [בברכות דף ס':] ד"ה כי שמע כתבו דאפילו לא שמע קול תרנגולא מברך הנותן לשכוי דאין ברכה זו אלא על הבחנת האור שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה אבל בשאר ברכות אינו מברך אלא א"כ נהנה כגון אם שכב על מטתו לא יברך מלביש ערומים וכן כל כיוצא בזה וכ"כ הרא"ש דכל ברכות שהם להנאתו כגון מלביש ערומים עוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו בלתי ערום אינו מברך אותם. וההגהות כתבו בשם התוס' שאם הוא במדבר שאין שם תרנגול לא לו ולא לאחרים או אם הוא חרש לא יברך הנותן לשכוי ואם הוא סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו:

הלכה ח

בי"ה ובתשעה באב שאין כו': **כתב** הראב"ד ומי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות או מפני השיבתא ואם יש כלים טפוחים מקנח בהם פניו ועיניו ואם יש לפלוף בעיניו רוחצם כדרכו במים ומברך כדרכו כשאר הימים עכ"ל. ואני אומר רואה אני שאין הראב"ד משיג בכח כמנהגו אלא כמסתפק לפי שאין דבריו מוכרחים במה שכתב מי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות שכבר כתב הרא"ש דבסתם ידים יכול לברך. ומ"ש או מפני השיבתא אין לו טעם דשיבתא פירש"י שהוא רוח רעה השורה על הפת שנלקח בידים שלא נטל שחרית ואם לא יגע בפת אינו צריך ליטול. ושמא ר"ל על רוח רעה השורה על הידים שמחמתה הוא סכנה ליגע בפת ובחוטם ובעינים. ומ"ש ואם יש לו כלים טפוחים מקנח בהם ידיו ורגליו ועיניו איני יודע מאי נפקא ליה מהא וכי על כלים טפוחים יברך הא ודאי אינו מברך על כך. ומכאן קשה גם למה שכתב ומי הוא שלא ירחץ וכו' שאם מפני הנקיות יעשה כלים טפוחים ויקנח בהם ידיו ורגליו ולא יצטרך לרחוץ. גם מ"ש ואם יש לו לפלוף בעיניו אבל למי שאין לו לפלוף בעיניו מאי איכא למימר. ולכן נראה שלא בא הראב"ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה"כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והלא יש בהם רחיצה אם מפני הנקיות או מפני השיבתא או בכלים טפוחים או אם יש לפלוף בעיניו. וטעם רבינו לומר שאין בהם לרוב בני אדם רחיצה שתהא טעונה ברכה:

והר"ן כתב בפרק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בתשעה באב בין ביה"כ נוטל כדרכו ידיו דכל רחיצה דמצוה מותרת ונטילת ידים דתפלה מצוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כ"ש להקביל פני שכינה ומה שהיו עושין מטפחת נגובה לא לנקות הידים אלא להעבירה על פניו ולהצטנן ולהעביר מעיניו לפלוף וחבלי שינה. ורבינו סובר דאינו רוחץ וכמבואר בדבריו פ"ג דהלכות שביתת עשור וההיא דהולך להקביל פני רבו לא מכרעת דשאני התם דא"א להקביל פניו אם לא יעבור במים כיון שהוא מעבר הנהר אבל הכא אפשר להקביל פני שכינה בשיקנח ידיו בכל מידי דמנקי:

הלכה ט

נהגו העם וכו' אין ראוי לעשות כן וכו'. כלומר שתי טעיות עושין אחד שמברכין אותם אחר זמן עשייתם ועוד שמברכין אותם בין נתחייבו בין לא נתחייבו ואין ראוי לעשות כן לברך אותם אחר זמן עשייתן וכן אין לברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה:

הלכה יא

(י-יא) **המשכים לקרות בתורה וכו'**. בסוף פ"ק דברכות (דף י"א:) איפליגו אמוראי אם צריך ברכה למשנה ולגמרא ולמדרש וכתב הרי"ף בשם רבינו האי דהלכתא כרב דאמר אפילו למדרש נמי צריך לברך:

ומברך ג' ברכות ואלו הן וכו'. שם נחלקו מה מברך ומסקנא אמר רב פפא נימרינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו.

ומ"ש ואח"כ קורא מעט מד"ת הוא כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו:

הלכה יב

ושבחו חכמים וכו'. שבת פרק כל כתבי (שבת דף קי"ח:) א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי דזמרה ומפרש רבינו דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר:

ותקנו ברכה וכו'. כתב הרי"ף ז"ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הילכך מיבעי לי לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים י"ח עכ"ל:

הלכה יד

חייב אדם לברך וכו'. כתב הרי"ף בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג:) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום א"ר חייא בר איויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלו להו באספרמקי ומגדי פירוש במיני בשמים ומגדים. ובירושלמי סוף ברכות תני בשם ר"מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא שמע ומברך לפניה ולאחריה אוכל פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג"פ י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהם:

הלכה יז

ומדלג קדושה מן הברכה הראשונה. כ' מורינו ה"ר יצחק אבוהב ז"ל שבנו של רבינו העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה שהיחיד יכול לאומרה אלמא הדר ביה ממ"ש כאן וכ"כ בא"ח וכ"כ רבינו ירוחם וכ"כ הרשב"א בתשובה שרבינו חזר בו וכתב שיחיד יכול לאומרה:

וכתבו הפוסקים ז"ל דאע"ג דאין דבר שבקדושה פחות מי' היינו דוקא כגון קדושה שבתפלה שאנו אומרים נקדישך כמו המלאכים אבל בקדושת יוצר אין אנו מקדישין אלא אנו מספרים איך מקדישין המלאכים:

הלכה יח

ובתפלת הערב וכו' וסומך גאולה לתפלה. בריש ברכות (דף ד':) אמרו דברייתא אחת מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית כלומר אפילו בתפלת ערבית נמי בעי למסמך גאולה לתפלה ואמרינן התם הא בעי למימר השכיבנו ומשני כיון דתקינו לומר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא:

פרק ח

הלכה א

תפלת הצבור נשמעת וכו'. פ"ק דברכות (דף ז': ח'.) אמרינן שרב נחמן לא היה יכול לבא לבית הכנסת להתפלל וא"ל ר' יצחק דלימא לשליח צבור בעידנא דמצלי צבור ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל דאר"י משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ואמוראי טובא סוברים כן ומייתו לה מקראי אחריני. ותניא [שם ח'.] ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס. ומכאן למדנו שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבינו ולא יתפלל יחיד וכו' .

ומה שכתב לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור. בפרק תפלת השחר (ברכות דף ל'.) לעולם לשתתף איניש בהדי ציבורא ואף ע"ג דהתם לענין שיאמר תפלת הדרך בלשון רבים איתמר הא נמי איכא למשמע מינה:

ולעולם ישכים אדם וכו'. בריש ברכות (דף ו'.) אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ כלומר שאפילו כשאין הצבור מתפללין יתפלל בבית הכנסת לפי שהוא מיוחד לתפלת צבור.

וכתב רבינו אין תפלתו נשמעת בכל עת, כלומר שכבר אפשר שתשמע תפלתו חוץ לבה"כ אבל בכל עת אינה נשמעת אלא בבה"כ:

וכל מי שיש לו בה"כ וכו'. שם (דף ח') מימרא דר"ל:

הלכה ב

ומצוה לרוץ לבה"כ וכו'. שם (דף ו':) א"ר חלבו א"ר הונא היוצא מבה"כ אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה':

וכשיכנס בבה"כ וכו'. שם (דף ח') מימרא דרב חסדא ופירש"י שיעור של שני פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בה"כ ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת:

וכתב ה"ר יונה ז"ל דאם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות. וי"מ שישהה שיעור שני פתחים:

הלכה ג

בית המדרש גדול וכו'. מפורש שם ואמרינן נמי התם רבי אמי ורבי אסי אע"ג דהוו להו י"ג בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי. ורבני צרפת מפרשים דטפי עדיף להתפלל בבית המדרש ביחיד מבבה"כ בעשרה וכתב הרמ"ך שכ"כ רבינו וכתב שנראים דבריו מההיא דפרק תפלת השחר (ברכות ל:) דמייתי ההיא דר' אמי ורבי אסי לסיוע שתפלת המוספין ישנה בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר ואין כן דעת רבינו. וא"ת א"כ מאי רבותא דבה"כ כתב ה"ר יונה ז"ל דהיינו רבותא דאע"ג דבבה"כ איכא אינשי טובא וברוב עם הדרת מלך מ"מ עדיף טפי להתפלל בבית המדרש בעשרה. ולי נראה דהיינו רבותא דכי היכי דבה"כ קודם להתפלל בו בעשרה לשאר מקומות בית המדרש נמי קודם להתפלל בו בעשרה לבה"כ:

וכתב ה"ר יונה ז"ל דאפילו לדעת רבינו דבעי עשרה בבית המדרש ה"מ למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד במקום אחר שכיון שדרכו להתבטל מלמודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנותו אין לו ללכת לבה"כ אם לא ימצא עשרה לפי שמתבטל מלימודו בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל. אבל הרא"ש כתב טוב להתפלל עם הציבור כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כ"כ אומנותנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלים נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלים אותה בשעות אחרות ונצא י"ח בתורה ובתפלה וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הציבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיות בטלות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו עכ"ל:

הלכה ד

וכיצד היא תפלת הציבור. זה פירוש אין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה השנוי בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ג:).

ומ"ש שצריך שיהיו גדולים משום דסובר רבינו דכי איפסקא הלכתא כרב נחמן דאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו דדוקא בברכת זימון הוא ודלא כאומרים שמשלימים עשרה עם קטן אחד.

ומ"ש ובני חורין מדאמרינן בפרק השולח (גיטין ל"ח:) שר"א (שר"ג) נכנס לבה"כ ולא מצא עשרה ושיחרר עבדו להשלים לעשרה.

ומ"ש ואפילו ש"צ אחד מהם: ואפילו היו מקצתם וכו'. הר"ן ז"ל כתב בפרק הקורא את המגילה עומד דגרסינן כן במסכת סופרים וא"א קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמנין התיבות וי"א בששה שברכו ששי הוא ע"כ. ומפרש רבינו בדברי תנא בתרא דהני שבעה וששה היינו שלא שמעו קדיש וברכו ולת"ק בעינן כולהו עשרה שלא שמעו דאילו שבעה בין כולם יחלוק עם משנתנו ופסק רבינו כי"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו:

וכן א"א קדושה וכו'. [מגילה כ"ג]:

הלכה ה

וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע וכו'. [מגילה שם]:

כתב הראב"ד אינו אומר אלא יוצר וכו' והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל. נראה שהראב"ד היה מפרש דברי רבינו שעל שתי ברכות של קריאת שמע קאמר והוא ז"ל מפרש שעל ברכת יוצר לבדה אמרו פורס על שמע. ואני אומר שגם רבינו כך מפרש ודיקא נמי שכתב ברכת שמע לשון יחיד. ודין זה משנה פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה ופירש"י אין פורסין על שמע כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הצעה והטעם דאין פורסין על שמע בפחות מעשרה משום דבר שבקדושה שבהם. ולפי מ"ש בפרק זה שחזר בו רבינו ממ"ש דקדושה דיוצר בעי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש שאין הטעם מפני הקדושה אלא מפני שהם צריכין לומר קדיש וברכו וכיון שהשליח ציבור אומר ברכו על כל פנים צריך לברך שום ברכה שאם לא כן היו נראין ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכות של ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו ברכות ק"ש ואין יודעים לאומרם כדי שיפטרו בעניית אמן היו חוזרין אותם אח"כ ולפיכך אמרו שצריך עשרה שאין עניית אמן מועיל לפטור לשומעים

אלא כשאומרים הברכה בעשרה ופורסין רוצה לומר מברכין מלשון כי הוא יברך הזבח ת"י ארי הוא יפרוס על נכסתא ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה מאי טעמא כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר מברך ובור יוצא כי היכי דאמרינן בברכת המזון וצריך לומר דשאני ברכת הנהנין.

ומ"ש והכהנים מן המנין דהא אמרינן דעיר שכולה כהנים פורשים כפיהם ומברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם מנין כ"ש שהם מן המנין.

ומ"ש שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד בתוך בני ישראל אמרו בגמרא (ברכות דף כ"א:) אהא מתני' מה"מ א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבי חייא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה כתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה. ובפ"ק דסנהדרין (דף ב'.) תנן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב:

וכתב הר"ן ז"ל דהאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו ואין נושאין כפיהן מדכתיב כה תברכו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ומיהו הני מילי כולהו אסמכתא נינהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור.

וכתב רבינו ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה דאילו בלא ברכה פשיטא דמותר

לקרות ואין מפטירין בנביא נמי היינו בברכה:

הלכה ו

וכל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וז"ש רבינו אע"פ שאינן רשאין. ומספקא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מברכין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ובירך אף על פי שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו כחד גברא דמו אבל לדידן דכל אחד מברך תחלה וסוף נימא דדוקא אותו הקורא כיון שבירך תחלה ישלים לקרות ויברך בסוף ולא יעלה עוד אחר לקרות או נימא כל שלא עלו כל העולים

לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות ובירך אף על פי שלא נשארו עשרה צריכין כולם לעלות ולזה האחרון דעתי נוטה:

הלכה ח

(ז-ח) **חצר קטנה שנפרצה וכו'**. כל דינין אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבא ורבי זירא ורבה בר חנין בעירובין (דף ל"ג:) פרק כל גגות וטעמן של דברים דשליח ציבור או יחיד בתר ציבור גרירי וכיון שהם בקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מצטרפין אבל כששליח ציבור או היחיד בגדולה אין לומר דצבור דיתבי בקטנה ליגריר בתרייהו דרובא בתר חד לא משתדו:

וכתבו התוספות דה"ה לה' בגדולה וה' בקטנה דאין מצטרפין אלא דאיידי דנקט רישא ט' בגדולה נקט נמי סיפא ט' בקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דקטנה מיגררא בתר גדולה אלא כשהרוב בגדולה הא לאו הכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והיא והגדולה חשובות כבית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שיש בגדולה פסים מכאן ומכאן כלומר שמה שהגדולה עודפת על הקטנה מצד זה ומצד זה קרוי פסים ולכן הרי היא כמופלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשנאמר כיון דקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתיהן כבית אחד. ולענן צואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כבית אחד אם צואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא בקטנה וכיון דבגדולה איכא פסים ולגבי דידה לא חשיבא נפרצה במילואה אם צואה בקטנה לא חשבינן לה כאילו היא בגדולה. ומכל מקום יש לדקדק אם צואה בקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאינה מכוסה עסקינן וכשהוא לפניו או כשאינו מרוחק ממנה ארבע אמות אם הוא לאחריו דאם לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וצואה בקטנה תיפוק ליה דאפילו צואה עמו בבית ואם כן בשלמא כשהיא לאחריו בתוך ארבע אמותיו ניחא אלא כשהיא לפניו היכי שרי ולא מפליג הגמרא בין אם היא לפניו או לאחריו ומכאן משמע כדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפרק מי שמתו דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ארבע אמות אם אין הריח מגיע אליו דרשות אחרת היא והו"ל כצואה בעששית דשרי.

ומ"ש אם לא היה שם ריח רע אזדא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש:

הלכה ט

שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה סוף ר"ה (דף לד. לה:) כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח ותניא בגמרא

אמר להם רבן גמליאל לחכמים לדבריכם למה שליח ציבור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו בקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל ברכה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ויוה"כ מ"ט משום דאוושי בהו ברכות ופירש רש"י שהרי הן תשע ברכות ארוכות ומטעות ואין הכל בקיאין בהם עכ"ל. ולא משכחת תשע ברכות ביה"כ אלא ביוה"כ של יובל:

ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה. וכתב הרי"ף ועם שבשדות דאניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא בראש השנה ויום הכפורים שליח ציבור נמי מוציאן ידי חובתן אבל דעיר אין שליח ציבור מוציאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליח ציבור מתחלה ועד סוף. ויש לתמוה על רבינו למה השמיט חילוק זה. ונראה לי שרבינו מפרש דהא דאמרינן דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות לאו אתפלות דראש השנה ויום הכפורים איתמר אלא אתפלות שאר השנה הוא דאיתמר דיקא נמי דקתני דאניסי במלאכה ומאחר דבתפלות שאר השנה לא קיימא לן כוותיה אלא כחכמים דלא מפלגי בין עם שבשדות לעם שבעיר כדין עשה שלא חילק בכך:

הלכה יא

אין ממנין ש"צ אלא גדול שבציבור. [עיין בלחם משנה]:

ומשתדלין להיות ש"צ וכו'. הכי תניא בפ"ב דתענית (דף ט"ז.) לגבי תענית ציבור ולמד משם רבינו לכל יום:

וכל מי שלא נתמלא זקנו וכו'. הכי תניא בספ"ק דחולין (דף כ"ד:) נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור לירד לפני התיבה:

וכתב הר"ן ז"ל דדוקא שליח ציבור קבוע הוא דבעינן נתמלא זקנו אבל דרך עראי כשאין שם אלא הוא כל שהוא גדול יורד כדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כ"ד.) וכך השיב רב נטרונאי ז"ל וכ"כ הרא"ש. ומדברי רבינו נראה שמיישב ההיא דמגילה לפרוס על שמע דקטן דוקא לא יפרוס וכיון שבא לכלל מצוה פורס ומיהו אינו נעשה שליח ציבור לירד לפני התיבה עד שיתמלא זקנו. ויותר נראה לומר דבכלל פורס על שמע הוי נמי עובר לפני התיבה אבל לא יהיה שליח ציבור קבוע עד שיתמלא זקנו וכדברי המפרשים ז"ל:

אבל פורס הוא על שמע וכו'. משנה בפרק הקורא את המגילה עומד [שם כ"ד:] קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. ופשיטא שכל שלא הביא שתי שערות אחר שלש עשרה עדיין קטן הוא. וכתב רבינו פורס על שמע וה"ה דעובר לפני התיבה:

הלכה יב

וכן העלג וכו'. ברייתא פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד:) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפי"ן עיניי"ן ולעייניי"ן אלפי"ן ולמד מכאן רבינו שה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן:

והרב ממנה וכו'. כן כתב בארחות חיים בשם רב שרירא וטעמו שאע"פ שכתב למעלה שאין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו מ"מ הרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור אע"פ שאין בו כל התנאים האמורים:

הסומא פורס על שמע וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד.) פוחח פורס על שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה סומא פורס את שמע ומתרגם. ופירש הרי"ף דפוחח היינו כתיפיו מגולות.

ומ"ש אף על פי שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור להתפלל עד שיהיה עטוף. בפרק י"ג ממסכת סופרים:

פרק ט

הלכה א

סדר תפלת הציבור כך הוא וכו' עד שמברך גאל ישראל אמן כך כתוב בקצת ספרים וט"ס הוא וכמו שכתבתי בפרק א' מהלכות ברכות:

הלכה ב

ויעמוד במקום שהגיע אליו וכו'. יומא פ' הוציאו לו (יומא דף נ"ג:) אמר רבי אלכסנדרי אריב"ל המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. ויש נוסחאות שכתוב בהם אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם. והרי"ף ז"ל כתב בסוף פרק אין עומדין ומשמיה דרב מרדכי איתמר כיון שפסע שלש פסיעות התם איבעי ליה למיקם:

הלכה ג

ואחר שיפסיע שליח ציבור וכו'. נראה מלשונו שבמקום שכלו השלש פסיעות שם עומד ומתחיל ולא נהגו כן:

הלכה ד

וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה וכו'. סוף פרק אין עומדין כתב הרי"ף דמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח ציבור וכד פתח שליח ציבור הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי שליח ציבור לקדושה וזה דעת רבינו. והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור

למקום שהתפלל לפי שהרי נפטר ואם חוזר מיד נראה כאילו לא נפטר וכשמגיע שליח ציבור לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו:

כל העם שוחין. ירושלמי כתבו הרי"ף ריש פרק אין עומדין הכל שוחין עם שליח ציבור בהודאה:

ולא ישחו יותר מדאי. כתב הטור על דברי רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אשליח ציבור דלא שייך העברה אלא בשליח ציבור עכ"ל. ואין משם ראיה לבטל דברי רבינו דאיכא למימר דבין ציבור בין שליח ציבור קאמר דלא לשחו ולישנא דנקט לא ישחו לשון רבים הכי משמע ומעשה שאירע בשליח ציבור והעבירו ר"י אבל אה"נ שאם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו. ורבינו נמי כשכתב ולא ישחו יותר מדאי בין לשליח ציבור בין לשאר הציבור קאמר. ולא כתב רבינו שאם היה שליח ציבור מעבירין אותו משום דאיתא התם על הא דהעבירו ר"י אמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער ולא הוצרך רבינו לכתוב שגוערין בו דממילא משמע. וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא מפני שכבר התפללו ואינם שוחחין אלא כדי שלא יראו ככופרים ולזה די שישחו ראשם מעט ומי ששוחה יותר מדאי מיחזי כיוהרא:

ואומרים מודים אנחנו לך וכו'. נוסח זה בגמרא דסוטה פרק אלו נאמרים (סוטה דף מ'.) ופירושו מודים אנחנו לך על שהחייתנו וכו'. ומודים אנו לך על שאנו מודים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך:

וכל האומר מודים מודים וכו'. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ג:) ופרק הקורא את המגילה עומד [מגילה כ"ה:] וטעמא דמילתא משום דמיחזי כשתי רשויות:

הלכה ז

מי שאמר בתחנונים וכו'. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ"ה.) ופרק אין עומדין (ברכות ל"ג:) האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתקין אותו ובגמרא (ברכות ל"ג:) בשם רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קן צפור רחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למאריה אמר ליה אבייי והא משתקין אותו תנן ורבה לחדודי לאבייי הוא דבעי:

וכן לא ירבה בכנויים וכו'. ג"ז שם ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ אמר ליה סיימתינהו [לכולהו] שבחי דמרך השתא הני תלתא אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא אמרינן

להו ואת אמרת כולי האי. והני תלתא היינו הגדול הגבור והנורא. וזהו שאמר רבינו אלא אומר מה שאמר משה רבינו ע"ה:

הלכה י

בלילי שבתות וכו' עד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד:) אמרינן דהלכה כריב"ל דאמר יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת בשבת קשיא הלכתא אהלכתא דהא קיימא לן כרבא דאמר יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ביום טוב הכי השתא התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. ופירש"י משום סכנת מזיקים שלא היו בתי כנסיות שלהם בישוב וכל שאר לילי החול היו עוסקין במלאכתן ובגמר מלאכתו מתפלל ערבית בביתו ולא היו באים בבה"כ אבל לילי שבת באים בבית הכנסת וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהים לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הצבור:

פרק י

הלכה א

מי שהתפלל ולא כיון את לבו וכו'. כבר כתבתי בפ"ב דילפינן הכי מדאמרינן בס"פ תפלת השחר (ברכות ל':) דרבי ינאי צלי והדר צלי ואמרו דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה:

ומ"ש ואם כיון את לבו בברכה ראשונה וכו'. ברייתא ס"פ אין עומדין (ברכות דף ל"ד:) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אמר רב ספרא באבות:

מי שטעה וכו'. שם (דף ל"ד.) אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. הרי שניהם מודים דג' ראשונות כיון דענין אחד הם שהוא מסדר שבחו של מקום קודם תפלה כברכה אחת הן וכן ג' אחרונות הם ענין אחד שהם כמי שמקבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו כברכה אחת הן ופסקו כל הפוסקים הלכה כרב אסי דפשטא דמתני' מסייעא ליה דתנן מהיכן מתחיל מתחילת הברכה שטעה בה. ובפירוש אין להם סדר י"מ דהיינו שאם שכח ברכה אחת או טעה בה ונזכר אחר שעבר מקומה אומרה במקום שזוכרה ודיו. ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שכתב דאין להם סדר היינו דלא דמו לג' ראשונות

וג' אחרונות שאם טעה באחת מן האמצעיות אינו חוזר לאתה חונן אלא לברכה שטעה בה וגומר משם ואילך וכן דעת הרא"ש ז"ל. וכתב עוד הרא"ש שאם שכח ש"ץ עננו בין גואל לרופא שוב אינו אומרה שאם היה אומרה היה צריך לומר אח"כ כל הברכות כסדר והויא ברכה לבטלה:

וכן שליח ציבור שטעה וכו'. ברכות (ל':) תניא טעה ולא הזכיר ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שיש תפלת המוספים לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו ופירש בה"ג וכן הרי"ף ז"ל דהיינו בש"צ ומשום טירחא דציבורא אבל יחיד הדר, משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין אותו הא אם טעה בכל שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד ועוד יתבאר דין זה בפ"ז בע"ה:

הלכה ב

אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל וכו' והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר. כך היא נוסחת ספרים דידן. והטור גורס בדברי רבינו אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שיתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד. וכך נוסחת כתיבת יד של ספרי רבינו ואין באותה נוסחא חילוק בין ג' ראשונות לשאר ברכות:

הלכה ד

(ג-ד) **שליח ציבור שטעה וכו'**. משנה שם (דף ל"ד.) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ובפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח: כ"ט.) דשמואל הקטן שכח ברכת האפיקורוסים והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת האפיקורוסים מעלין אותו שמא אפיקורוס הוא כלומר ואינו רוצה לקלל את עצמו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דא"ר יהודה אמר רב ואי תימא ריב"ל לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה וכיון דאסיקנא דמשום דאתחיל בה הניחוהו להשקיף בה שתים ושלש שעות הוא הדין נמי לטעה בשאר ברכות אף ע"ג דלא התחיל דהא בשאר ברכות ל"ש לן בין התחיל ללא התחיל וסובר רבינו דשתים ושלש שעות לאו דוקא דבשעה אחת סגי ומתניתין דיעבור אחר תחתיו היינו אחר שהשקיף ולא ידע מהיכן יתחיל ודרב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו כלומר עד שישקיף שעה אבל אם השקיף ולא נזכר פשיטא שיעלוהו כדתנן יעמוד אחר תחתיו.

ומ"ש אבל אם טעה בא' מג' ראשונות וכו'. כבר כתבתי בו בסמוך:

הלכה ה

האומר איני יורד לפני התיבה וכו'. משנה פ' הקורא עומד (מגילה כ"ד:) האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא חיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו ופירש רש"י האפיקורוסים עובדי כוכבים ומזלות מקפידין בכך. וסובר רבינו לא יעבור היינו באותה תפלה דוקא:

וכתב הריב"ש בתשובה סימן רכ"ד הענין הוא כי היה דרך האפיקורוסים בימים ההם להקפיד שלא יתפלל בבגדים צבועים אלא בלבנים וכן שלא לנעול סנדל בשעת התפלה ולכן חוששין לזה המקפיד באחד מאלה שמא הוא מהם ולזה אף אנו לא נניחהו לעבור לפני התיבה כמה שהוא רוצה או אפשר שאף אם לא היה דרך האפיקורוסין להקפיד מ"מ כיון שזה מקפיד במה שאין ישראל מקפידין חוששין שמא איזה רוח אפיקורסות נזרקה בו ובעבורו מקפיד במה שאינו ראוי להקפיד. ומכל מקום אחרי שאין זה אלא חששא בעלמא דעת הרב ז"ל דאין חוששין לו לעולם ודי לו לחוש לו לשעתו אבל לא שנחזיקהו באפיקורוס לעולם ובתפלה אחרת שלא ראינוהו שהקפיד עכ"ל. והראב"ד כתב א"א אנו אומרים מפני חשש אפיקורסות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת עכ"ל. ואין דבריו מוכרחין:

הלכה ו

מי שנסתפק לו וכו'. פ' מי שמתו (ברכות כ"א.) א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ור' יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכתב הרי"ף דהלכה כר"י ודוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור והיינו דאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק דר"י ושמואל לא פליגי דלא אמר שמואל אלא בצלי אדעתא דחובה שאם בא לגומרה נמצא כמו שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום לא תוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה:

ומ"ש רבינו ואם היתה תפלת ערבית וכו'. **כתב** הראב"ד אין כאן נחת רוח עכ"ל נראה שטעמו שאף על פי שתפלת ערבית היתה רשות עכשיו כבר קבעוה חובה כדאמרינן בפ"א. ואין זה דבר מוכרח ויש מקום לדברי רבינו מאחר שמתחלתה היתה רשות:

הלכה ז

מי שטעה והתפלל של חול וכו'. פרק מי שמתו [שם] אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן הני בני רב דטעו ומתחלו בתפלת חול בשבת מהו שיגמרו א"ל גומר כל אותה ברכה ומפרש התם טעמא דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ומשום כבוד שבת לא

אטרחוהו רבנן וסובר רבינו דכיון דבמוסף לא היה בדין לצלויי י"ח דהא בר"ח וחולו של מועד לא מצלינן י"ח פוסק ואפילו באמצע ברכה:

ודע שבנוסחאות שלנו כתוב מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וי"א שאי אפשר לגרוס כן שאם כן למה כתב רבינו וכן אם השלים תפלה של חול ע"ד שהוא מוסף וכו' דמילתא דפשיטא היא דהא אפילו בערבית שחרית ומנחה חוזר אלא הגירסא הנכונה היא כמו שנמצא בקצת נוסחאות מי שטעה והתפלל של חול בשבת יצא וטעמא מדאמרינן בדין הוא דבעי לצלויי י"ח אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו היכא דעבר וצלי יצא. ושיבוש הוא בידם דהא אמרינן (שבת דף כ"ד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחש"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר"ח וחש"מ אלא ודאי לא יצא אא"כ הזכיר של שבת.

ומ"ש וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף וכו' משום י"ט ור"ח קתני לה דאפילו בי"ט ור"ח אם לא הזכירה במוסף חוזר. ומיהו אפשר לקיים גירסת יצא אם הזכיר של שבת ורבותא אשמועינן [שאעפ"י] שלא אמר תפלה הסדורה לשבת יצא:

הלכה ח

(ח-ט) **מי שטעה בימות הגשמים וכו'**. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פ"ק דתענית [ג':] רבי בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין ההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר. ואבטל והזכיר של גשם אמרינן התם דהיינו טעמא דמחזירין אותו משום דמצלי ומקל כלומר מקלל שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם וכתב הר"ן ז"ל שקרוב הדבר שבימות החמה כל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר ג"כ טל מחזירין אותו. ובגמרא דידן (שם דף ג'.) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרים וכתב רש"י והא דאומר בתפלה משיב הרוח לאו משום חיוב אלא חק גשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילות לארץ עכ"ל. וא"ת כיון דטל לא מיעצר מ"ט בימות הגשמים כשהזכיר טל ולא מטר אין מחזירין אותו הו"ל כאילו לא הזכיר לא גשם ולא טל ויחזור. וי"ל דכיון דבימות הגשמים צריכה הארץ למים וזה הזכיר טל הרי הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא שמשפיע מים לארץ ואף על פי שאותם מים אינם נעצרים מכל מקום גבורה היא אבל כשלא הזכיר לא טל ולא מטר מאחר שהעולם צריך למים וזה שלא הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא כלל מהדרינן ליה. ואפשר לומר עוד דאמרינן בגמרא דטל דברכה נעצר ואם כן כי מדכר טל בימות הגשמים כיון דבכלל טל הוי טל של ברכה אמרינן

דהרי הוא כאילו הזכיר גשם אבל כשלא הזכיר טל בימות החמה כיון דרוב טל אינו אותו של ברכה ואותו הרוב אינו נעצר לא מהדרינן ליה:

הלכה ט

מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו'. (ברכות כ"ט.) א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתיבי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאידכר מקמי שומע תפלה הא דאידכר בתר שומע תפלה. וכתב הרי"ף ז"ל פ"ק דתענית דכי אידכר בתר שומע תפלה חוזר לראש כלומר לברכת השנים וכן כתבו בה"ג והראב"ד ז"ל וזה דעת רבינו ולזה הסכים הרא"ש ז"ל. אבל רבינו האי גאון כתב דחוזר לשומע תפלה והכי אמרינן בירושלמי. ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן דאמרינן בפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג.) שאם טעה ולא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ואם טעה על הכוס חוזר ומתפלל ולא סגי כשיזכיר ויבדיל על הכוס ה"נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה יש לו לחזור לראש.

ומ"ש לא נזכר עד שהשלים וכו'. פשוט הוא מדאמרינן אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משמע דאי לא הוה אפשר לאומרה בשומע תפלה הוה צריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו:

כתב הרמ"ך חוזר ומתפלל שנית דוקא ביחיד אבל בציבור אינו חוזר שהרי שומעה משליח ציבור וכן נראה מההלכה דקאמר אידי ואידי ביחיד ולא מוקי ליה בשום פנים בציבור וכן פירשו רבוותא עכ"ל. ואין לתמוה על רבינו שלא כתבו שאין דרכו לכתוב אלא דרכי הגמרא:

הלכה י

טעה ולא הזכיר יעלה ויבא כו'. שם (דף כ"ט:) א"ר תנחום א"ר אסי אמר ריב"ל טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אבא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרינן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא בשאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א"ד א"ר נחמן בר יצחק הא דאמרי' אם לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופירש"י תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע. אבל אינו רגיל הויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר. ופסקו הרי"ף

והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא דתרתי בעינן לא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים הא לאו הכי חוזר וזה דעת רבינו:

הלכה יא

במה דברים אמורים בחולו של מועד וכו'. בס"פ תפלת השחר (ברכות דף ל':) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה. ומפרש שם בגמרא דל"ש לן בין חדש מלא לחסר דלעולם אין מחזירין בערבית:

הלכה יב

כל מקום שהיחיד חוזר וכו'. (שם) תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפילת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו כלומר בש"צ משום טירחא דציבורא אבל יחיד הדר. גירסא זו היא של הרי"ף ושל הרא"ש והיא גירסת רבינו ודלא כגירסת גמרות שבידינו שהיא מוטעת ומפרש רבינו דהיינו דוקא היכא דהשלים תפלתו וצריך לחזור לראש דאיכא טירחא דציבורא אבל כשנזכר קודם שהשלים תפלתו דאינו צריך לחזור אלא לעבודה ליכא טורח ציבור בחזרת האי פורתא:

וכתב הרא"ש ז"ל דדוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת המנחה ומדאשכחן שייחדו תפלת ר"ח שחרית שאינו חוזר ש"צ משמע דבשאר תפלות דינו כמו היחיד:

הלכה יג

עשרה ימים וכו'. סוף פירקא קמא דברכות (דף י"ב:) אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימים שבין ר"ה ויה"כ שמתפלל המלך הקדוש המלך המשפט ור' אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא מאי הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה. ופירש רש"י ז"ל המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית. וכתב הרי"ף ומדאסיקנא הכי ש"מ ליתא לדר' אלעזר דאמר יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור וכ"כ הרא"ש ז"ל:

כתב הראב"ד יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו' וגם זה כמו זה עכ"ל. ואני אומר שאין לנו לדחוק להוציא לשון לא יצא מפשוטו ולחלוק על הרי"ף ורבינו הרא"ש:

הלכה יד

טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו וא"צ לחזור. כך היא הנוסחא האמיתית וכן מצאתי בספר מדוייק. וספרים שבידינו כתוב בהם יש מי שמורה שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם נזכר אחר שומע תפלה משלים תפלתו וא"צ לחזור וכך היה גורס הטור בדברי רבינו. וט"ס הוא דהכי איתא (ברכות דף כ"ט:) א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים כו' והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס וכן תניא נמי התם וכתב בה"ג ז"ל וכיון שהדבר תלוי בכוס היכא דאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה היה אומר אף אם לא הי"ל כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל:

וכן מי שלא הזכיר על הנסים וכו'. (שבת כ"ד.) תני רב אושעיא ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בש"ת ואם לא אמר אין מחזירין אותו. וכתב הרי"ף מהא שמעינן דמי שטעה ולא אמר עננו בתפלת תענית שאין מחזירין אותו ותו שמעינן דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בתפלה בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו שאין מחזירין אלא לימים שיש בהם קרבן מוסף. ותניא בתוספתא בהדיא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומדברי רבינו שכתב אינו חוזר ומתפלל משמע דדוקא בשנזכר אחר סיום תפלתו הוא דאינו חוזר להתפלל אבל אם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לאותה ברכה שהיה לו להזכיר בה כדעת ר"ת ושלא כדברי ה"ר יונה והרא"ש שכתבו בפרק תפלת השחר דכיון שסיים אותה ברכה אף ע"פ שלא התחיל ברכה שאחריה אינו חוזר ואם חוזר הויא ברכה לבטלה:

ומ"ש ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו וכו'. כ"כ הרי"ף בפ"ק דתענית:

הלכה טו

שכח ולא התפלל מנחה וכו' עד ואינו מבדיל בשנייה. ברייתא (ברכות כ"ו) כלשון רבינו.

ומ"ש ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. הוא לשון הרי"ף שם.

ומ"ש אבל אם לא הבדיל וכו'. הוא סיום הברייתא הנזכרת:

וכל המתפלל כו'. שם (דף ל'.) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. ופירש"י שתתחונן שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה. שתתחולל לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי. ולפי שהיה עסוק רבינו בדין טעה ולא התפלל הוה ס"ד דהא

דבעי שהייה דוקא לטעה ולא התפלל אבל לתפלת שחרית ותפלת המוספין לא ליבעי שהייה דתרווייהו כחדא תפלה דמו לכך כתב אפילו שחרית ומוסף:

הלכה טז

אסור לו למתפלל וכו'. שם (דף כ"ח:) א"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הציבור א"ר אבא בציבור שנו:

הנכנס לבית הכנסת וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ"א:) אמר רב הונא הנכנס לבה"כ ומצא ציבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל וריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קא מיפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדושה כלומר ולפיכך אינו חושש אם יגיע ש"צ לקדושה בעודו מתפלל וריב"ל סבר אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה ודכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך. כי אתא רב דימי ורב יהודה ור' שמעון תלמידי ר' יוחנן אמרו לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך ולית הלכתא כוותיה ע"כ בגמרא. ואין ספק דהלכה כריב"ל דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה וכמ"ש בפ"ח. ונחלקו הפוסקים אם היה עומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה אם שותק ויכוין לבו די"א דשרי למיעבד ולא הוי הפסק וי"א דכיון דשומע כעונה הוי הפסק וכתב ה"ר יונה שאין לו כח להכריע ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוספות כתבו דנהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג עכ"ל:

ומ"ש ואם לאו ימתין וכו'. כ"כ שם הרי"ף בשם רבינו האי גאון ז"ל:

וכתב ה"ר יונה ז"ל ועני קדושתא בהדי צבורא לא תימא דוקא לענות מותר אלא כל התיבות של קדושה יאמר עם החזן תיבה בתיבה וכ"כ התוס' וכשיגיע ש"צ לקדושה יאמר עמו נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד:

וכתוב במרדכי ופסק ר"י ולא יתחיל להתפלל אלא א"כ שיודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדיש דלא גרע מקדושה דלקדושה לכ"ע לא מפסיק ולקדיש איכא מ"ד דמפסיק. ומ"ש

רבינו וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא וכו'. כבר נתבאר, אך

מ"ש ואין צ"ל בשאר ברכות הכוונה בו אצ"ל בשלש ראשונות ושלש אחרונות דלא יפסיק דכברכה אחת חשיבי. ועוד יש לפרש דכיון דבאמצע תפלה אפילו בין ברכה לברכה באמצעיות לא יפסיק כ"ש דלא יפסיק באמצע שום ברכה משאר ברכות מברכת הנהנין או ברכת המצות:

פרק יא

הלכה א

וכופין בני העיר וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פ"ק דבתרא:

הלכה ב

כשבונין בית הכנסת וכו'. [תוספתא מגילה פ"ג]:

ומגביהין בית הכנסת וכו'. פ"ק דשבת (דף י"א.) מימרא דרבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב:

ואין פותחין פתחי הכנסת וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד:

ובונין בו היכל וכו'. בתוספתא דמגילה פרק ג':

הלכה ד

(ג-ד) **ומעמידין בימה וכו' וכשמעמידין התיבה וכו' עד וכלפי התיבה**. תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד כיצד זקנים יושבים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש וכשמניחין התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש. ודברי רבינו במקום הזה צריכין יישוב שהוא מזכיר כאן שני מיני תיבות האחת קראה בימה והיא שעולה עליה הקורא או הדורש, ועוד תיבה שנית שיש בה ס"ת ומשמע מלשונו ששתיהן מעמידין באמצע הבית ויש לחקור היאך מעמידין זו כנגד זו או באי זה אופן. ועוד שהתיבה השניה שיש בה ס"ת אם כוונתו לומר שהוא הארון שבו הספרים לעולם א"א שהוא כתב בסמוך שבהיכל הם וההיכל בנוי בכותל הבית כמבואר בלשונו והתיבה השניה הזאת כתב שמעמידין אותה באמצע הבית. ואם הכונה בתיבה השניה התיבה שמעמידין עליה הס"ת בשעת קריאת התורה הרי בבימה היו קורין בתורה כמו שכתב כדי שיעלה עליה הקורא בתורה וקשה שמנהג כל ישראל להיות פני הקורא כלפי הקדש והרי תוספתא זו צווחת וחולקת עליה דליהוו אחוריהם אל הקודש ופניהם אל העם והר"ן ז"ל היה גורס וכשמעמידין התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ואזקנים דמדכר לעיל קאי וה"ק כשמוציאין את התיבה ומניחין אותה ברחוב פניהם של זקנים שהיו יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ואין כן גירסת רבינו ולא פירושו כמבואר בדבריו. ולכך נ"ל שתיבה הוא בימת עץ קטנה שעליה מעמידין הס"ת בעת קריאת התורה וקאמר שמניחין אותה באמצע הבימה ודייק נמי דגבי בימה כתב רבינו ומעמידין בימה באמצע הבית וגבי תיבה כתב מעמידין אותה באמצע כלומר באמצע הבימה ופני התיבה לא לגבי הקורא קאמר אלא פני התיבה קרוי הצד שבו קורין בתורה שהכתב מיושר ואחורי התיבה קורא הצד שכנגדו שהכתב מהופך והשתא הוי מנהג כל ישראל

בקריאת התורה על הדין ועל האמת פניה של תיבה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש ואל תשיבני מהבימות שבונים בימים האלו בקצת מקומות בסוף בה"כ ולא באמצע וכן התיבות שעליהם מניחים התורה שהם בסוף הבימות לא באמצע כי העמדה באמצע אינו מהחיוב אך הכל לפי המקום והזמן שבאותם הזמנים שהיו בתי כנסיות גדולים עד מאד היו צריכים להעמיד הבימה באמצע כדי להשמיע לכל העם אבל בזמנים הללו שבעונותינו בתי כנסיות שלנו הם קטנים וכל העם שומעים יותר נוי הוא להיות לצד אחד מלהיות באמצע ואף ע"פ שעכשיו אין מעמידין הס"ת באמצע הבימה אפשר שנהגו כן לכבוד הזקנים וכבר כתבתי שלא הקפידה הברייתא על כך אלא הכל כפי המקומות, אך כשהתיבה אחוריה כלפי הקודש ופניה כלפי העם הביא הפסוק לראיה מותקהל העדה אל פתח אהל מועד כלומר ומשם היה משה מדבר עמהם ומסתכל כנגדם ונמצא פניו כלפי העם ואחוריו כלפי הקודש אלמא צריך לחלוק כבוד לעם וכבוד העם הוא שיהא פני התיבה כלפי העם כנ"ל.

ומ"ש עד שיהיו פני כל העם וכו', למדה ממה שאמרו בתוספתא שכתבתי שהזקנים פניהם כלפי העם וא"כ אין ראוי שיהיו אחורי העם לזקנים כיון שהזקנים הופכים פניהם לעם מפני כבודם:

הלכה ה

בתי כנסיות וכו' ומכבדין אותם ומרביצין אותן. ברייתא פרק בני העיר (מגילה כ"ח):

הלכה ו

בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' עד מפני הגשמים. ברייתא שם כלשון הזה. ואין נאותין פירש"י אין מתקשטין בתוכו ואין מטיילין שאם היה לאדם קוצר רוח לא ילך לבית הכנסת להרחיב לבו ולטייל שאין נכנסים שם אלא או להתפלל או לקרות בתורה:

וחכמים ותלמידיהם וכו'. שם אמאי דתני ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן כלומר בית המדרש היו קוראין בי רבנן וכיון דבבית המדרש שרי כל שכן בבית הכנסת. ובתר הכי אמרינן דרבינא ורב אדא בר מתנא הוו קיימי ושיילי שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילו לבי כנישתא אמרי האי דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעי צילותא ופירש"י לאו משום מיטרא שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקים בשמעתא שצריכה דעת צלולה ומיושבת לא היינו נכנסין והרי רבא הוא דקאמר חכמים ותלמידיהם מותרין והיכי קאמר הכא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צלותא לא הוו עיילי אלא ודאי כי קאמר דמותרים היינו בשעת הדחק ואז מותרים אפילו לאכול ולשתות בהם אבל שלא בשעת

הדחק אפילו חכמים ותלמידיהם אסורים וכעובדא דזילחא דמיטרא דאי לאו שמעתא לא הוו עיילי שלא היה שם דוחק שילכו עד ביתם בגשמים שהרבה בני אדם הולכים בשוק בעת הגשמים אבל אם היה מקום דחוק לתלמידים ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר, כן נראה לי:

הלכה ז

ואין מחשבין בהם חשבונות וכו'. שם אמר רב אסי בתי כנסיות של בבל על תנאי עשויים כלומר על מנת שישתמשו בהם ואף ע"פ כן אין נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, ומפרש רבינו דהיינו דוקא חשבון של רשות ודבר פשוט הוא:

ואין מספידין בהם וכו'. ברייתא שם:

הלכה ח

היה לבית הכנסת או לבית המדרש וכו'. משנה שם (דף כ"ח.) ואין עושין אותו קפנדריא ובגמרא מאי קפנדריא כשמה כמאן דאמר אדמקיפנא אדרי איעול בהא. ופירש"י בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. ואמרינן תו התם (דף כ"ט.) אמר ר' אבהו אם היה שביל מעיקרו מותר אמר רנב"י הנכנס לבית הכנסת שלא על מנת לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה דהא התם ליכא מאן דפליג עלייהו. ואפשר שאף על פי שמותר אין ראוי לעשות כן מדאמר רבי אלעזר בן שמוע מגילה (דף כ"ז:) מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ומשמע דהיינו בהני גווני דשרי דאי לאו הכי מאי רבותיה וכ"כ בפסקי התוספות, ואף ע"פ כן כתב רבינו דין מי שנכנס להתפלל וכו' משום דהתם מייתינן לה בגמרא מקרא דהכי הוו עבדי בבית המקדש דכתיב ובבא העם וכו' וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף דגריס מותר לעשותו קפנדריא ולא גרסינן מצוה:

הלכה י

מי שנכנס להתפלל וכו'. שם (דף כ"ט.) מימרא דרבי חלבו אמר רב הונא, וצ"ע למה איחר רבינו דין זה ולא כתבו אצל היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחים וכו':

ומותר לאדם ליכנס וכו'. (ברכות ס"ג.) אמר רבה בה"כ כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי מנעל ורקיקה לא קפדי אינשי אף בה"כ קפנדריא אסור מנעל ורקיקה שרי. ורקיקה חמורה מכל הני שכתב רבינו דהא תנן לא יכנס אדם להר הבית במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ולא באבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו וכיון דרקיקה שרי בבה"כ כ"ש כל הני:

כתב ה"ר מנוח ההיא דירושלמי דאסור לרוק בבה"כ לא פליג אגמרא דידן דהתם בשעת תפלה דוקא:

הלכה יא

בתי כנסיות וכו'. לשון המשנה בפרק בני העיר (מגילה כ"ח):
ומ"ש חוץ מכיבוד וריבוץ. ברייתא שם ומכבדין אותן ומרביצין אותן אמר רבי יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחים אותם ועולים בהם עשבים מפני עגמת נפש:
עלו בהם עשבים וכו'. משנה שם עלו בהם עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ובגמרא (דף כ"ט) והתניא אינו תולש ואוכל אבל תולש ומניח כי תנן מתניתין נמי תולש ומאכיל תנן ומפרש רבינו מפני עגמת נפש כדי שיהיה להם עגמת נפש ותעור רוחם ויבנום:

הלכה יג

(יב-יג) **אין סותרים בה"כ וכו'**. שם (דף כ"ו) אמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי ואיתא נמי בריש בתרא (דף ג'.) ואמרינן עלה התם אמר רבי משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעו ולא בנו אחריתי איכא דאמרי משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתי. ופוסק רבינו דטעמא משום פשיעותא וכן כתב הרי"ף ז"ל וטעמם ז"ל מדאמרינן התם בסמוך א"ל רבינא לרב אשי גבי זוזי ומחתי מאי א"ל דילמא מתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו ואפילו קנויים הלבנים איכא למיחש דילמא מתרמי להו פדיון שבויים זבני יהבי להו והאי בעיא בטעמא דפשיעותא שייכא, וכן במגילה (דף כ"ו) גרסינן רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא הוה ההיא בי כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתרה ולאיתויי לבני וכשורי מינה ועיולי להתם יתיב וקא מיבעיא ליה הא דאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא כה"ג מאי אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה לקמיה דרב הונא ואסר ליה והא ודאי מוכח דהו"ל בי כנישתא אחריתי לצלויי דאי לאו הכי ליחוש לא"ד משום צלויי ואיהו לא הוה מיבעיא ליה אלא משום פשיעותא ואפילו הכי אסרו ליה אלמא ס"ל דטעמא הוי משום פשיעותא. והא דאמרינן בריש בתרא (דף ג') מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא אינהו ס"ל כמאן דאמר משום צלויי ולא קיי"ל כוותייהו כיון דכל הני רבנן בתראי סברי דטעמא משום פשיעותא. ואמרינן בריש בתרא אמימרא דרב חסדא ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא כלומר שנוטה לנפול אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני כי הא דרב אשי חזא ביה תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה התם ולא אפקה עד דתקין ליה שפכי כלומר שהכניס שם מטתו כדי

שלא יתעצל בבניינו שהחמה והגשמים מצערים אותו ולא הוציאה משם עד שהשלים כל בניינו אפילו תיקון המרזבים, וזהו שכתב ומתחילין לבנות מהרה ביום ובלילה.
ומה שכתב אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש וכו':

הלכה יד

מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש וכו'. מגילה (כ"ו כ"ז) מימרא דרב פפא משמיה דרבא:
וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו'. שם (ר"פ דף כ"ה כ"ו) בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת בה"כ לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרים לוקחים תורה אבל אם מכרו ספר תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות מטפחות לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו בית הכנסת בית הכנסת לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן. ובגמרא אמרו דהא דתנן דרחובה של עיר יש בה קדושה מפני שכשמתענין על הגשמים מוציאים התיבה לרחובה של עיר להתפלל יחידאה היא אבל חכמים אומרים כיון דעראי הוא אין בה קדושה וכמבואר בסוף פרק זה וסובר דרישא דמתניתין דוקא דכל מידי דאפשר לעלוייה מעלינן ואין לוקחין בדמיו דבר השוה לו אבל אם עברו ומכרו תורה כיון דא"א לעלוייה יקחו בדמיו ספר תורה אחר אבל לא יורידוהו לקנות בו ספרים ואיידי דנקט אם מכרו תורה לא יקחו ספרים בגרוע נקט הכי בכולהו ואין הכי נמי דבשוין נמי אסור וכדמשמע רישא דמתניתין:

הלכה טו

וכן אם גבו העם מעות. גם זה שם (כ"ז.) אפסיקא דוכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר. ופירש"י אבל גבו מעות מן הציבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידם מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה:
כתב הרמ"ך תימה אמאי אין משנין הדמים הא הוו כטווי לאריג דליכא למאן דאסר ואפילו בלבנים אמרינן בתחילת הפרק דלית בהו שום קדושה כל שכן שגבו מעות וההיא דגבו והותירו יש לנו לפרש בע"א או שנאמר דלאו הילכתא היא וצ"ע עכ"ל:
וכל כלי בה"כ וכו'. בירושלמי דמגילה אמרינן הבימה שעומד עליה האוחז ספר תורה והלוחין שכותבים עליהם להתלמד אין בהם משום קדושת ארון אבל יש להם קדושת בית הכנסת. ובירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר כל כלי בה"כ כבה"כ:
פרוכת שעל הארון וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ"ו:) אמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עלויה

אי נמי פרסי ליה אסיפרא אמינא תשמיש קדושה הוא. ופירש הר"ן ז"ל דהיינו יריעה שפורסין על התיבה דאמרינן בסוטה (דף ל"ט:) אסור להפשיט התיבה בציבור וגרסינן בירושלמי כליא דעל ארונא כארונא עכ"ל ורבינו אפשר שהוא מפרש כן וקורא ארון לתיבה שמניחין עליה ס"ת בשעת קריאה וטעה רבא שהיה סובר שהוא תשמיש שהיו מניחין על הפרוכת הזאת מטפחת הספר תורה ועל המטפחת מניחין הספר תורה ובתר הכי חזא שהרבה פעמים מניחין ספר תורה על הפרוכת הזה בלא פריסת מטפחת. אי נמי שרבינו מפרש דהיינו פרוכת שלפני ההיכל וקורא להיכל ארון שבו מניחין הספרים כלומר בתוכו והוה סבר רבא שההיכל תשמיש הספר תורה והפרוכת תשמיש ההיכל וכיון דחזא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עליה כלומר הרבה פעמים בקביעות אמר תשמיש ממש הוא:

ואם התנו וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר רבי ירמיה אזל לגולבא חמתון יהבין מקושא גו ארונא אתא שאיל לר"מ אמר ליה אני אומר לכך התנו עליו מתחלה:

הלכה טז

במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת. (מגילה כ"ו.) אמתניתין דבני העיר שמכרו בה"כ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בה"כ של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לה לא מצו מזבני ליה דהו"ל דרבים כלומר אין בני העיר לבדם בעלים אלא כל ישראל בעלים שלו ואין רשות לבני העיר למכור שלא מדעת בעלים. ודעת רבינו כדעת הרא"ש ז"ל שאפילו בידוע שבני הכרך בנו אותו ולא סייע להם אדם מחוץ לעיר בהוצאת בניינו אפילו הכי כיון דמעלמא אתו לה בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם, ואף ע"פ שהתוספות והר"ן הזכירו ג"כ פירוש אחר פירוש זה נראה לרבינו עיקר:

הלכה יז

בני הכפר וכו'. משנה שם (דף כ"ז:) ופסק כחכמים. ובית המים היינו בית הכביסה, וטעמא דבכל הני איכא זלזול לבית הכנסת:

ואם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז.) אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי ש"ד, כך היא גירסת רבינו ולפי גירסא זו טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש בבית הכנסת בדברים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וממילא דה"ה שיכולים להתנות לעשות מרחץ ובורסקי וטבילה ובית המים:

וכתב הראב"ד אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד' דברים אלו ואם אמרו שיכולים להתנות עליה לזורעה והוא תל חרב לא אמרי לחלל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי וכיוצא בו עכ"ל. נראה שהוא ז"ל אינו גורס ולמשטח ביה פירי אלא ולמשתי ביה שיכרא ש"ד ומפרש ז"ל דהיינו לשתות בדמיו שיכרא ש"ד אבל לענין לאשתמש בבית לא איירי הכא כלל. ומ"ש והוא היה תל וכו' הוא לפי שסבור שרבינו לא למד דין זה אלא מדאמרינן התם [כ"ו:] רבינא הוה ליה ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א"ל זבנה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזבנה וזרעה ולכך כתב דשאני התם שהיה תל חרב אבל לא אמרו לחלל הבית וכו'. וכבר כתבתי גירסת רבינו והאיך למד משם דין זה ועוד אוכיח ואכריע דעתו בסמוך. ודע שמ"ש רבינו לעיל ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי אינו דומה לתנאי הנזכר כאן שהתנאי ההוא אינו להוציאו לחולין אלא להשתמש בו תשמיש גרוע מתשמיש המיוחד לו וכמבואר בירושלמי שכתבתי שם:

הלכה יח

וכן אם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז.) אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר וכו' לא יקחו בדמיו בה"כ וכו' וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתיביה במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפי' לדכסוסיא מותר פירוש דכסוסיא פרשא דמתא ה"ד אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו וה"ק בד"א שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדכסוסיא מותר. וכתב רבינו וכן כלומר לא תימא תנאי מהני לחלל הבית לפי שחל קדושת הבית על הדמים אבל הדמים לא יצאו לחולין אפילו פרוטה מהם דעל כל פרוטה ופרוטה חלה קדושת הבית הכנסת קמ"ל דהוא הדין אם התנו על מותר הדמים וכו' ומשמע דדוקא למותר מהני תנאי אבל לכל הדמים לא דאם כן על מה נתחללה קדושת הבית. ורש"י והרא"ש חולקים וסוברים דלכל הדמים נמי מהני תנאי וכן דעת התוספות. ומכאן הכרע למ"ש רבינו לעיל בסמוך שהרי רבא הוא האומר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שכרא ש"ד ואם כדברי הראב"ד דהיינו להוציא דמים לחולין היכי הדר קאמר דלמכרו והותירו מהני תנאי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר דמשמע דוקא למותר הוא דמהני אבל לא לכל הדמים. ועוד מה שכתב דכי אמר רבא ההיא דלמשתי ביה שיכרא ש"ד ליכא מאן דפליג עליה וכי קאמר דמהני תנאי למותריהן אותביה אבייי. ועוד שלדברי הראב"ד אין

ענין להההיא דרבינא הו"ל תלא דבי כנישתא בההוא מימרא דרבא אבל לדברי רבינו שייכין אהדדי:

הלכה יט

וכן אם קבלו עליהם וכו'. שם (דף כ"ו.) גבי הא דמפלגינן בין בה"כ של כרכים לשל כפרים אמר רב אשי והאי בה"כ דמתא מחסיא אף ע"ג דמעלמא קאתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מצינא לזבונה כלומר אף ע"פ שכל ישראל בעלי הבה"כ הזה כיון שהבונים אותו כשהקדישוהו לכל העולם אדעתא דידי הקדישוהו גם הנהו דאתו מעלמא בדעתא דידי תלו. ונראה מדברי רבינו שמפרש מצינא לזבונה אפילו בלא הסכמת בני העיר אבל הר"ן פירש דמצינא לזבונה בהדי ציבורא קאמר ולאפוקי מדפרשינן דציבורא לא מצו מזבני לה:

ויש לדקדק בלשון רבינו שהיה לו לכתוב דין זה לעיל גבי בה"כ של כרכים וממה שכתבו כאן נראה דבבית הכנסת של כפרים מיירי. וכתב כן מדאמרינן בירושלמי שלשה מבה"כ כבה"כ במה אנן קיימין אי בשקבלו אפילו אחד. וההיא דאמר רב אשי לא חש רבינו לכותבה מפני שהוא נלמד מדין זה:

הלכה כא

(**כ-כא**) **כשם שמותר וכו'**. שם (דף כ"ו:) פלוגתא דרב אחא ורבינא והא קי"ל דהלכתא כמאן דמיקל וכן פסק הרי"ף ז"ל:

אבל לא משכירין אותו וכו' עד או בהנייה שהיא כדמים. הכל מימרא דרבא שם.

רחובה של עיר וכו'. כבר נתבאר בפרק זה:

פרק יב

הלכה א

משה רבינו ע"ה תקן להם לישראל וכו'. בב"ק פ' מרובה (בבא קמא דף פ"ב) עשרה תקנות שתיקן עזרא שקורין בשבת וקורין בשני ובחמישי ופריך בגמרא שקורין (במנחה בשבתx) עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים אין מים אלא תורה כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין ג' וד' וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה ומשני מעיקרא חד גברא תלתא פסוקי א"נ תלתא גברי תלתא פסוקי אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקים וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים ותקנו כ' רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול

וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הרי"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וביי"ט ובראש חודש ובחש"מ. ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו בשחרית אשבת נמי קאי כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה אבל לא במנחה דתקנת עזרא היא.

ומה שכתב רבינו דקריאת שבת במנחה היא משום יושבי קרנות כך אמרו שם בגמרא ופרש"י יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקים בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגינייהו קריאה יתירה:

הלכה ב

ואלו הן הימים וכו'. (מגילה ל' ל"א.) תנן מה קורא בכל יום מאלו:

ואין מפטירין בנביאים וכו'. מפורש במשנה שם (דף כ"א.) דאין מפטירין אלא בשבת וי"ט ויום הכפורים ולא חשש רבינו לכתוב יום הכפורים דבכלל יום טוב הוא.

ומה שכתב שמפטירין בתשעה באב. מפורש (שם ל"א:) בט"ב מפטירין אסוף אסיפם:

הלכה ג

אין קורין בתורה וכו'. משנה שם (כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין קורין בתורה בפחות מעשרה.

ומ"ש גדולים ובני חורין כבר נתבאר בפרק ח' דלכל דבר שבקדושה אין בכלל העשרה עבדים וקטנים והוא הדין לקריאת התורה כיון שצריך עשרה כמו דבר שבקדושה:

ואין קורין פחות וכו'. שם (כ"א:) תני רב שימי.

ומ"ש ולא יהיו הקורין וכו'. שם במשנה ובפ' מרובה ב"ק (דף פ"ב) דבשני וחמישי ובשבת במנחה אין קורין פחות מג' אנשים ובשאר הימים שקורין בהם בתורה קורין יותר משלשה כמו שיתבאר:

ואין מתחילין וכו'. **ואין משיירין וכו'**. (מגילה דף כ"ב.) מימרא דר' תנחום אריב"ל:

ולא יקרא הקורא וכו'. משנה שם (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים:

הלכה ד

שלשה שקראו וכו' עד הרי זה משובח. מימרא דרבא (שם כ"א:) והכוונה לומר דלכ"א מהקורין שקרא ארבעה איכא למימר דשפיר עבד:

הלכה ה

כל אחד ואחד מן הקורין וכו'. שם (ד' ל"ב.) ת"ר פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא דברי ר"מ רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. פי' שפותח ורואה אותו

פסוק שיש לו להתחיל ולקרות וגולל ס"ת ומברך ברכת התורה לפני קריאתה וחוזר ופותח וקורא דר"מ. ואמרינן בגמרא דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ואיפסיקא בגמרא הלכה כר' יהודה ואף על פי כן כתב רבינו שבסוף גולל ואחר כך מברך משום דס"ל ז"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה דצריך למטרח לגלול והדר לפתוח ולקרות אבל בסוף דאין שם טורח יותר גולל ואחר כך מברך דמהיות טוב אל תקרי רע כנ"ל. אחר כך מצאתי שבמסכת סופרים פי"ג כתוב כדברי רבינו והוא מהטעם שכתבתי:

הלכה ו

אין הקורא בתורה כו'. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק אלו נאמרים (דף ל':):

קרא וטעה בדקדוק וכו'. כתבו הגהות בשם הרמ"ך דילפינן הכי מדאמרינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקרא בספר תורת האלהים וגו' מפורש זה תרגום וא"ר יונה אף על גב דאתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא עכ"ל. ול"נ ראיה מדאמרינן בירושלמי דמגילה אין מדקדקין בטעותיה כגון בין יהודים ליהודיים משמע דבספר תורה מדקדקין:

וה"ר מנוח כתב מדאמר פרק חלק (סנהדרין דף צ"ט) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק אחד הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה דכיון שבדקדוק אחד יש לו שרש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה עכ"ל. ובירושלמי פרק הקורא עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם:

ולא יקראו שנים בתורה וכו'. משנה ריש פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (מגילה דף כ"א.) קראה אחד קראוה שנים יצאו ובגמרא תנא משא"כ בתורה כלומר שאין קורין שנים. וכתבו הרא"ש והר"ן ואף על גב דהאידנא קרו תרי דלעולם קרי ש"צ בהדי ההוא דקרי איכא למימר דתקון הכי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה. ובס' הזוהר כתוב דאסיר למקרי בר נש חד בלחודוי ולכן נראה שהעולה לא יקרא עם הש"ץ אלא בנחת שלא ישמיע לאזניו:

קרא ונשתתק וכו'. ירושלמי פ' אין עומדין כתבו הרי"ף פרק בני העיר היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון וא"ת ממקום שפסק הראשון הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם וכתיב תורת ה' תמימה שתהא כולה תמימה ומפרש רבינו זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו א"כ נראה שקריאתו של ראשון לעצמה וקריאה זו לעצמה ונמצא שהראשונים

נתברכו וכו' ואפילו אם נאמר שיתחיל זה האחרון ממקום שפסק הראשון ויברך לפניו ולאחריו מכל מקום הרי הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם אבל השתא שזה מתחיל ממקום שהתחיל הראשון הרי אנו מצרפים קריאתם כאלו היא אחת וברכתו של ראשון תעלה לכל הפסוקים וכן ברכת האחרון שמברך בסוף תעלה לכולם כנ"ל לדעת רבינו:

הלכה ז

אין הקורא רשאי וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פרק עומד ויושב ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו. ומפרש רבינו דה"ק אפילו אלו לא יקראו עד שיאמרו להם שיקראו שלא יראו כנוטלים חלק לעצמם בשביל גדולתם דשאר בני אדם אין קורין עד שיקראו אותם ואלו קורין בלי שיאמרו להם קראו: **וצריך אחד לעמוד עמו וכו'**. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד רבי שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חזא חזנא קאים ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוהי א"ל כשם שנתנה תורה ע"י סרסור כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו':

הלכה ח

הקורא יש לו לדלג וכו'. (מגילה כ"ד.) תנן מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן כלומר שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן המקרא שדילג זה משום שאין כבוד ציבור לעמוד בשתיקה ורמינהו קורא אחרי מות ואך בעשור והא קא מדלג אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים כלומר כששתי הפרשיות מענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור דתרווייהו מיירי בענין יום הכפורים מדלגין בכדי שלא יפסוק התורגמן ומתניתין דקתני אין מדלגין בתורה דמשמע כלל לא ידלג בתורה אפילו בכדי שלא יפסוק התורגמן מיירי שמדלג מענין לענין כגון מפרשת נגעים לפ' זבים:

ומ"ש והוא שלא יקרא על פה. בגיטין פרק הניזקין (גיטין דף ס') אמרינן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ואי קשיא לך הא דתנן ביומא (דף ס"ט) פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כבר אמרו שם בגמרא דא"א בלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון:

הלכה ט

כיון שהתחיל הקורא וכו'. בסוטה פ' ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ט) אמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו לא ענו עוד. רבי זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל ספר התורה. וכתב רבינו קרא דרבי זירא דאידך קרא לא מוכח כולי האי דאיכא לפרושי כשפתחוהו להראותו בציבור עמדו על רגליהם:

ואסור לצאת מבית הכנסת וכו'. פרק קמא דברכות (דף ח') אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא:

ומותר לצאת בין איש לאיש. שם ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא:

כתב ה"ר יונה ז"ל דלספר אפילו בין גברא לגברא ואף על פי שסוגרין הספר בינתים אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר:

מי שהוא עוסק בתורה וכו'. שם רב ששת מהדר אפיה וגריס וכתב הרי"ף ז"ל ואמור רבנן דוקא רב ששת שתורתו אומנתו. ונראה לי דהאי תורתו אומנתו לא בעי למימר כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא לא אשכחן דליהוי רב ששת תורתו אומנתו טפי משאר אמוראי וכולהו אמוראי לא היתה תורתם אומנתם כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא בפרק קמא דשבת (דף י"א) א"ר יוחנן ל"ש דאין מפסיקין מתלמוד תורה לתפלה אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתם אומנותם אבל כגון אנו מפסיקין:

הלכה י

מימות עזרא נהגו וכו'. בפרק קמא דמגילה (דף ג') ובירושלמי מנין לתרגום שנאמר ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום והאי קרא בעזרא איתיה:

ואין הקורא רשאי וכו'. משנה (שם כ"ב:) לא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד:

הלכה יא

אין הקורא רשאי להגביה וכו'. (ברכות מ"ה) א" שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה ומהתם ליכא ראיה אלא שהקורא לא יגביה קולו יותר מן המתרגם אלא דמשמע ליה לגמרא דקורא ומתרגם שוים הם וכי היכי דאשכחן דקורא לא יגביה קולו מן המתרגם ה"ה נמי דמתרגם לא יגביה קולו מן הקורא:

ואין המתרגם רשאי וכו' עד מפי התורגמן. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק ואלו נאמרים:

ואין התורגמן נשען וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק עומד ויושב. וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דכ"ש שהקורא אסור לישען בשעת קריאת התורה:

ולא יתרגם מתוך הכתב וכו'. גם זה ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד:
ואין הקורא רשאי לסייע וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף שם אמר עולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע לתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה:
והקטן מתרגם וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף שם ופי' הר"ן ז"ל דהאי אינו כבוד אצבור קאי שאינו כבוד להם שהקטן יקרא והגדול יתרגם ופשט הלשון לא משמע הכי אלא אגדול קאי שאינו כבוד לו לתרגם על ידי קטן:
ולא יהיו המתרגמין וכו'. ר"פ עומד ויושב (מגילה כ"א:) ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין:

הלכה יב

ולא כל המקראות וכו'. משנה שם (כ"ה) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא ומתרגם מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם האחרון נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין ופירש"י מעשה דוד ואמנון נקראין בהפטרה עכ"ל. ונראה שלא היה להם באותו זמן הפטרות קבועות כמונו היום אלא כל אחד היה מפטיר ענין שנראה לו שהוא מתייחס לפרשה וגם בזמננו זה יש חילוק מנהגים בהפטרות. ובגמרא מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לבבל והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכן ישראל וא"ל למתורגמן הפסק אל תתרגם אלא אחרון ושבחוהו חכמים. ופירש"י אל תתרגם אלא אחרון ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו. ותו בגמרא מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם איזהו עגל השני מן ויאמר משה עד ויבא משה, ובהרי"ף והרא"ש כתוב ועוד פסוק אחד ויגוף ה' את העם. ונ"ל שהוא תוספת הרי"ף שפירש דטעמא דלא מתרגם משום כבודו של אהרן וא"כ בפסוק ויגוף שכתוב על העגל אשר עשה אהרן ה"ה דלא מתרגם והגמרא לא חשש אלא לכתוב הפרשה וה"ה בהאי קרא כיון דטעמא משום כבודו של אהרן. ותו בגמרא ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם משום ישא ופירש"י שלא יאמרו שהקדוש ברוך הוא נושא פנים. מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא כך היא גירסת רבינו. ומ"מ ק"ל דמעשה דוד ואמנון דתנן במתניתין משמע דמעשה דוד היינו מעשה בת שבע ואיך לא הזכירו רבינו. ואפשר שהוא מפרש מעשה דוד ואמנון מעשה אמנון שנזכר בו דוד נקרא ולא מתרגם אבל מעשה דוד בבת שבע לא נזכר כאן:

הלכה יג

המפטיר בנביא וכו'. שם (דף כ"ג.) אמר עולא מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה מפני כבוד התורה:

ומה שאמר חוזר וקורא וכו'. כתב הטור נוהגים בשבת וביום טוב וביום הכפורים שיכולים להוסיף שבשבת השמיני מפטיר וביום טוב הששי וביום הכפורים השביעי ואתי שפיר בין למאן דאמר עולה ובין למאן דאמר אינו עולה שאם עולה והוסיפו עליהם אין לחוש שהרי יכולים להוסיף ואם אינו עולה הרי כבר קרא ז' לפניו:

ולא יפטיר בנביא וכו'. סוטה פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ט:) אמר רבי תנחום אריב"ל המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה. וכתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד:

ולא יפחות וכו'. ברייתא (מגילה כ"ג.):

ומ"ש ואם הפסיק הענין וכו'. שם מתקיף לה רבא והא עולותיכם ספו דלא הויין עשרים וחד שאני התם דסליק ענינא והיכא דלא סליק ענינא לא והא אמר שמואל בר אבא זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן וכי הוה קרי עשרה פסוקים אמר לן איפסקו מקום שיש תורגמן שאני. ופי' הר"ן ז"ל משום דבהדי תורגמן היו עשרים ופסוק אחרון שחוזר וכופל עברית הרי כ"א:

ובנביא אחד קורא וכו'. שם (כ"א:) ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קוראין ושנים מתרגמין ומכאן שצריך למחות באנשים המסייעין המפטיר אלא כולם צריך שישמעו מה שהמפטיר קורא:

ומדלג מענין לענין. משנה (שם כ"ד.) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן. ופירש"י שלא יפסוק התורגמן שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שדילג זה משום שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה. ובגמרא תניא אין מדלגין מנביא לנביא ובנביאים של שנים עשר מדלג ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. ואיתא להאי ברייתא נמי ביומא פרק בא לו (יומא דף ס"ט) וכתבו שם התוס' אין לפרש מסוף שנים עשר לתחלתו דאם כן אפילו מתחלתו לסופו נמי לא דהיינו בכדי שיפסוק התורגמן אלא מסוף הספר לצד תחלתו כלל לא. והמדקדק בלשון רש"י ימצא שכיון לזה. וי"ל דהיינו דוקא בנביא של י"ב לנביא של י"ב אבל בנביא עצמו אפילו מסוף הנביא לתחלתו נמי דלא גרע משאר נביאים. על מה שכתב

רבינו וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו. כתב הראב"ד א"א אין זה מלשון הגמרא שלזה הענין צריך היה לומר עד כמה הוא מדלג עד כדי שיפסוק התורגמן והמשנה אמרה עד שלא יפסוק התורגמן עד כאן לשונו. ולרבינו י"ל דדא ודא אחת היא שהכוונה לומר שלא ישהה בדילוג עד אחר שהפסיק התורגמן:

הלכה יד

הקורא בנביא וכו'. משנה שם מגילה (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה אם היו שלשתן ג' פרשיות קורא אחד אחד ובגמרא אם היו שלשתן שלש פרשיות כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם. כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. ועתה מה לי פה. וכתב הר"ן ז"ל דלאו דוקא ג' פרשיות דהוא הדין לשלשה ענינים חלוקים:

הלכה טו

המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. במס' סופרים ובפסחים (ק"ד:) גבי כל הברכות פותח בהם בברוך כתבו גם התוספות דלפני ההפטרה ברכה אחת. וק"ל על מנהגנו שאנו מברכים שתים וכן כתבם רבינו ז"ל בנוסח התפלות ואם אמרנו ששתיהן כחדא חשיבי צריך טעם למה נשתנית ברכה זו מכל הברכות שבעולם ואפילו אם נאמר שהם שתי ברכות מ"ט אין בשניה מלכות וא"ת מפני שהיא סמוכה לחבירתה א"כ לא הוה ליה לפתוח בברוך. וי"ל דכולה חדא ברכה היא שבתחלה מברך אשר בחר בנביאים טובים כלומר לאפוקי נביאי השקר ומשום דאיכא מילי טובא בנביאים טובים דהוו סיפור דברים ומיחזי דלית בהו קדושה משום הכי קאמר ורצה בדבריהם הנאמרים באמת כלומר כל דבריהם מרצון ודעת גבוה נכתבו והם דברי אמת לא כשאר דברי הימים של מלכים שיש בהם שינויים הרבה. ואח"כ ראו לחלוק כבוד לתורה ולמשה רבן של נביאים והזכירום הבוחר בתורה ובמשה עבדו, ולפי שלא יראה שמזכירין אותם אחר הנביאים פתחו בה בברוך לא לומר שהיא ברכה בפני עצמה שא"כ היו חותמין בה בברוך ולא פותחים כיון שהיא סמוכה לחבירתה ומפני שהזכיר התורה ומשה חזר להזכיר נביאי האמת והצדק להזכיר מלמעלה למטה. א"נ דברישא פתח בשבח דברי הנביאים בחלק הספוריי מהם לומר שאפילו באותו חלק יש לנו לשבח לאשר בחר בהם וכשבא להזכיר החלק הנבואיי הקדים התורה ומשה שמשם נובע החלק הזה ודקדק לומר בחלק הזה נביאי האמת והצדק והאמת לאפוקי נביאי השקר והצדק לומר שדברי הנבואה שמתנבאים הם דברים מצודקים ומזוקקים שבעתים. א"נ לנביאים שהם בעלי צדק ואינם מתגאים בנבואתם לעות אדם בריבו והוא דוגמת מאי דפתח בנביאים טובים

ומכל מקום אינה אלא ברכה אחת כדפירש"י. ולענין החלק הספוריי נקט אשר בחר לשון עבר אבל בתורה וחלק הנבואיי נקט הבוחר לשון הוה כאילו בכל יום ויום הוא בוחר בהם ונותנן לישראל וכמו שאחז"ל על פסוק אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים:

שניה חותם בה בונה ירושלים וכו': **כתב** הראב"ד אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. במסכת סופרים כתוב כדברי הראב"ד וכן אנו נוהגים:

וכן אם חל ר"ח וכו'. בפ' במה מדליקין שבת (דף כ"ד:) אמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אינו צריך להזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואסיקנא דלית הלכתא ככל הנך שמעתתא דאתמר התם מדאריב"ל יה"כ שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בחמש תפלות, כלומר וסובר רבינו דהא דרב גידל בכלל דכי היכי דאמרינן יום הוא שנתחייב בחמש תפלות הכא נמי יום הוא שנתחייב בהפטרה וכן דעת רש"י והרי"ף. וכתבו הר"ן והרא"ש ז"ל שנהגו שלא להזכיר של ר"ח בהפטרה וכ"כ הר"ן בשם ה"ר יונה דאפילו לדעת רש"י והרי"ף אינו חותם בראש חדש כלל אלא אומר מעין המאורע וחותם בשל שבת דלא יפה כח ר"ח בהפטרה דליתא אלא בשביל שבת יותר משלש תפלות הקבועות בראש חדש וכך הם דברי רבינו שכתב מזכיר ראש חדש בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה דמשמע דוקא הזכרה כמו בתפלה דהיינו הזכרה בלא חתימה:

הלכה טז

כמה הם הקוראין וכו'. משנה (מגילה דף כ"א.) ביום טוב ה' ביום הכפורים ו' בשבת ז' אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהן:

וכתב הר"ן ז"ל שיש מפרשים דנהי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן לא קאי אלא אשבת בלחוד אבל לא אשארא שלא להשוותן לשבת. אבל מדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ביטול מלאכה. וזה דעת רבינו דאפכינהו וכתב שבת והדר כל הני ואכולהו כתב דמוסיפין עליהן:

בראשי חדשים ובחולו של מועד וכו'. גם זה משנה שם בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ודאי דלא עדיף מנחת יום הכפורים ממנחת שבת. ותנן תו התם בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא זה הכלל כל שיש בו מוסף והוא אינו י"ט קורין ארבעה וממילא נפקא כל הני ימים שאין בהם מוסף שאין קורין אלא שלשה.

ומה שכתב שקורין בתעניות בשחרית ובמנחה. בפרק קמא דתענית (דף י"ב:) משמע דלא קרינן אלא במנחה וצ"ע:

הלכה יז

אשה לא תקרא וכו'. (מגילה כ"ב) תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. וכתב רבינו שקטן צריך שידע לקרות דאם לא כן אין קורין אותו לקרות בתורה וכדברי הרא"ש ז"ל וכתב גם כן שצריך שידע למי מברכין וכתבו ההגהות דהכי איתא בירושלמי:

וכן מפטיר עולה וכו'. שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הרי"ף והר"ן כמאן דאמר עולה.

ומ"ש ואם הפסיק וכו'. תשובת רב נטרונאי כתבה הרי"ף ז"ל שם:

ציבור שלא היה בהם וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף שם בני בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפילו שבע פעמים. וכתב הר"ן ז"ל פי' שאין שם יודע לקרות אלא הוא ומיהו יש שם עשרה דאי לא אין קורין בתורה פחות מעשרה והא דקאמר בכל זימנא ויושב היינו לדידהו שלא היו מברכין בתורה אלא ראשון לפניה ואחרון לאחריה הילכך אם לא היה חוזר ויושב במקומו בכל פעם לא יהא ניכר שיהא אלא כקורא אחד אבל בתר דתקון שיהא כל אחד מברך לפניה ולאחריה א"צ לישב דהא איכא היכרא. וקשיא לי דכיון שרבינו לא הזכיר המנהג הראשון למה לו לכתוב דין זה לכך אני אומר שאפילו לאחר התקנה סובר רבינו שצריך לישב ולעמוד כדי לעשות היכרא כאלו הם ז' עולים שכך דרכם לקום ממקומם לעלות:

הלכה יח

בכל קריאה וכו'. משנה בגיטין פרק הניזקין (גיטין דף נ"ט.):

וכל מי שהוא גדול. שם (דף ס'.) שיילוה לר"י נפחא אחר כהן ולוי מי קורא א"ל ת"ח הממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ראשי עם וכל אדם:

והאחרון שגולל ספר תורה וכו'. מימרא דריב"ל סוף פרק בני העיר מגילה (דף ל"ב.):

ומה שכתב לפיכך עולה ומשלים וכו'. כלומר אף על גב דבבבא שקודם זו אמר שגדול בחכמה קודם, להיות משלים עולה אפילו גדול שבציבור:

הלכה יט

אין שם כהן וכו'. בפרק הניזקין גיטין (נ"ט.) אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה. ומפרש רבינו כפי' הראשון של רש"י דהיינו נפסק הקשר ואיבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל:

אין שם לוי וכו' עד אחד משניהם פסול. שם אמר אביי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא ופירש"י במקום לוי. איני והאמר ר' יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם כלומר דלא ידעי אינשי פגמא בהי מינייהו ואמרי ראשון אינו לוי לפיכך חזר וקרא אי נמי שני אינו לוי אלא ישראל ומשני כי קאמרינן באותו כהן כלומר אותו כהן עצמו יחזור ויקרא במקום לוי. והדר שקיל וטרי תלמודא מה שכתב לוי אחר לוי דאיכא פגם שניהם דאמרי חד מינייהו לאו לוי הוא כהן אחר כהן נמי אמרי חד מינייהו לאו כהן הוא כגון דמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא כלומר וליכא למימר לוי הוא הילכך לראשון הוא דאיכא פגמא ופרכינן דכוותא גבי לוי דמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא ומאי פגמא איכא אלא ע"כ היינו פגמא דאמרינן אבוה ממזרת או נתינה נסיב ופסליה לזרעיה מקדושת לויה ובמקום ישראל קרא הכא נמי כהן שני אתי למימר גרושה או חלוצה נסיב ואחליה לזרעיה ומשני הואיל ובלוי קרא ליכא פגמא דאי סלקא דעתך חלל הוא סוף סוף לוי מי קא הוי שיקרא במקום לוי הלכך ע"כ כיון דאבוה כהן אין זה חלל ואין כאן פגם אלא לראשון. ואמרינן נמי התם דהך חששא ליתא אלא משום נכנסין ויוצאים שאין רואים אם ישלימו למנין הקוראין וכן אין רואים אם קרא זה במקום שקרא זה:

הלכה כג

(**כ-כג**) **כיצד סדר הקריאה וכו' אין קורין בחומשין וכו'**. פרק הניזקין גיטין (דף ס'.) רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. וכתב הר"ן ז"ל שכותבין להם חמשה חומשין כל אחד לעצמו וכל ספריהם היו כמגילה כספר תורה שלנו ודוקא מפני כבוד הציבור הא מדינא קורין בהם ואע"ג דאמרינן התם ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו הא פריקו לה התם בגמרא דלא דמי דהתם מיחסר במילתיה. ומיהו בחומשין שלנו מדינא אין קוראין בהם שהרי אינן עשויין כתיקון חכמים שאינן נגללים ולא נתפרין בגידין:

ואין גוללין ספר תורה בצבור וכו'. ביומא פרק בא לו (יומא דף ע'.) מימרא דרב ששת:

לפיכך אם יצטרכו וכו'. שם אמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות וקוראין באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה:

ולא יקרא איש אחד בשתי תורות וכו'. גם זה שם אהא דתנן דכהן גדול קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ מקשה בגמרא ניתי ספר תורה אחרינא ונקרי אמר רב הונא בר יהודה משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והאמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביאין ג' תורות וקורין באחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה תלתא גברא בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. ויש מדקדקין מלשון רבינו שכתב לא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות דשני ענינים מותר לקרות איש אחד בב' תורות וטעות הוא בידם שאם כדבריהם ה"ל לשנויי שאני התם דתלתא עיניי נינהו ומדלא שני הכי אלא שני חד גברא איכא פגמא משמע בהדיא דחד גברא בתרי ספרי אף על גב דהוו תרי עיניי דומיא דההיא דר"ח טבת איכא פגמא,

ומה שכתב רבינו ענין אחד היינו משום דבשני ענינים אין קורין בתורה בספר אחד וכמו שכתב בתחלת הפרק הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והשתא קאמר דאפילו בענין אחד דבספר אחד שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון:

הלכה כד

הגולל ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב) מימרא דר' שפטיה א"ר יוחנן. ופירש"י הגולל ס"ת מענין לענין והוא יחיד וס"ת מונח לו בין ברכיו גולל מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתיבה בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקים:

והתוספות כתבו בשם ר"ח דקאי אקשר דמטפחות דכשקושר המטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיו מאחוריו כשיפתח הס"ת יהיה צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד. והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ספר תורה וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ספר תורה מהדק אותו אחר שיגלול כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראוי שתעמוד כלפי

אותו שעוסק בספר תורה מפני כבוד התורה. ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ספר תורה נתון בתיק ומ"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואחר כך מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו:

וצריך להעמידו על התפר וכו'. גם זה מימרא דרבי שפטיה אמר רבי יוחנן ופירש"י מפני שמתהדק יפה כשהתפירה בין שני העמודים. והרי"ף כתב דטעמא שאם יקרע יקרע על התפר:

מקום שמוציאין ספר תורה וכו'. בסוטה פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ט:) מימרא דר' תנחום אריב"ל:

פרק יג

הלכה א

עניני ההפטרות כתב רבינו בסוף ספר זה אצל נוסח התפלות והברכות:

הלכה ב

עזרא תיקן להם לישראל וכו' עד קודם ר"ה. ברייתא פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב:):

ויש מי שמשלים התורה וכו'. בפרק בני העיר (מגילה כ"ט:) אמרינן דבני מערבא מסקי לאורייתא בתלת שנין:

הלכה ג

מקום שמפסיקין וכו'. גם זה שם (דף ל"א:) בברייתא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה ופסק כרבי יהודה:

הלכה ד

ובראשי חדשים הראשון הוא קורא וכו'. בפרק הקורא עומד (מגילה דף כ"א: כ"ב.) בעי צו את בני ישראל דהויא שמונה פסוקים היכי עביד ליקרו תלתא תלתא פשו להו תרי ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליקרו ארבעה ארבעה וביום השבת דהוי תרי ובראשי חדשיכם חמשה היכי עביד ליקרו תרי מהא וחד מהא אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ליקרו תרי מהא ותלתא מהך אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין ופשטינן רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי שלח ליה דולג ואמצעי דולג. וכתב הרי"ף פירוש דולג חוזר השני וקורא פסוק השלישי שקרא הראשון ומוסיף שנים אחרים נמצא שקרא שלשה ונשארו שלשה

קורא אותן השלישי. והקשה הרמב"ן ז"ל דסוף סוף איכא למיחש לנכנסין שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי של פרשה יאמר הראשון לא קרא אלא שני פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בדלא אפשר למה דולג יקראו השנים בפרשת צו והג' יקרא וביום השבת ופסוק אחד מובראשי חדשיכם דמאי איכא דאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים והא ההיא אינה אלא משום הנכנסין והא אמרת דהיכא דלא אפשר לא חיישינן לנכנסין. ותירץ הרשב"א ז"ל דכשאמצעי דולג ליכא למיחש אלא לחד נכנסין דהיינו אותם שיכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין בלא דילוג איכא למיחש לתרי גווני נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות ובראשי חדשיכם שהוא סבור שמשם התחיל לקרות ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחלת קריאת הד' דכי חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הילכך דולג עדיף. והר"ן האריך ביישוב קושיא זו ואין כאן מקום להאריך:

ואם חל ר"ח להיות בשבת וכו'. מגילה (כ"ט:) אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה. ממילא משמע דכי הוה ר"ח דעלמא שחל להיות בשבת מוציאין שני ס"ת אחד קורין בו ענינו של יום ואחד של ר"ח.

ומ"ש ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו עד מחר חדש כך אמרו שם ל"א:

וממ"ש רבינו ובשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם ומפטיר קורא ענין ר"ח נראה שסובר רבינו שבספר ראשון קורין ששה ובשני קורא המשלים והמפטיר וקשה על זה ממ"ש רבינו להלן בפרק זה ועל דרך זו בכל יום ויום מימים טובים וכן ביום הכפורים ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים בשחרית הראשון קורין בו אלו העניינות שאמרנו והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא שנראה שאין קורא בשני כי אם המפטיר בלבד. וי"ל שלא בא רבינו שם אלא לומר שהקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא ולא הקורא בספר ראשון אבל אם קורא המשלים בשני זה לא ביאר שם וכאן למדנו שאם רצו לקרות בספר שני קצת מהעולים הרשות בידם. ומכל מקום קשה שכתב כאן שהמשלים הוא זולת המפטיר אלמא אין המפטיר עולה מן המנין ובפרק שקודם זה כתב שעולה מן המנין וצריך לומר דהכא מיירי בשהפסיק בקדיש בין המשלים והמפטיר:

הלכה ה

אבל פרשת האזינו וכו'. פרקא בתרא דראש השנה (דף ל"א.) וכתבו הרי"ף פרק הקורא עומד.

ומ"ש ולמה פוסקים הוא לשון רבינו ונכון הוא:

הלכה ו

שמונה פסוקים וכו'. (מנחות ל'.) אמר רבי יהושע בר אבא א"ר גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת. ופירש"י אדם אחד קוראם ואין מפסיק בינתים כדי לעמוד אחר ולקרות. ורבינו מפרש דהיינו אפילו אין שם עשרה קורא אותם כדין קורא בצבור בברכה תחלה וסוף:

וכתב הראב"ד לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והצבור היכן הלכו עכ"ל. מ"ש לא שמענו וכו' אינו קושיא. ומ"ש ובמקומות הללו נהגו וכו' כלומר שבקריאת התורה נהגו שהחזן קורא ולא העולה ובשמנה פסוקים הללו נהגו שהעולה קורא לבדו. ונראה שטעמו מפני שהם מפרשים דהיינו דאמר רב גידל יחיד קורא אותם בבית הכנסת כלומר לבדו וגם זה הפירוש יתכן. ומ"ש שהוא ענין זרות י"ל דמשכחת לה שהיו עשרה בבית הכנסת ויצא אחד מהם או שלא היו בבית הכנסת אלא ט':

הלכה ז

קללות שבתורת כהנים וכו'. משנה מגילה (דף ל"א) אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן בגמרא תנא כשהוא מתחיל מתחיל מפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מאי טעמא הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן. וכתב ה"ר מנוח לאו דוקא פסוק אחד לפניהם דהא אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. וכתב עוד דבירושלמי סוף פרק בני העיר גרסינן כמנהגנו לקרות הקללות בגמגום אבל של משנה תורה אין צריך לגמגם:

הלכה ח

מפסיקין למועדות וכו'. משנה שם (דף כ"ט.) לכל מפסיקין לראש חדש לחנוכה ולפורים ולתעניות וליה"כ:

ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראים בכל מועד עניינו. ג"ז שם (ל' ל"א.) דתנן מה קורא בכל מועד והדר קאמר שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותו שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופא תקנתא היא כמו שנתבאר בפ' י"ב.

ומ"ש ושואלין ודורשין וכו'. ברייתא פרק קמא דמגילה [דף ד']:

בפסח קורין וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה דף ל':) בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ופירש"י דהיינו שור או כשב. ובגמרא [לא.] ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין בפסח גלגל. והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל ולמחר בפסח יאשיהו. יום טוב האחרון של פסח קורין ויהי בשלח ומפטירין וידבר דוד ולמחר כל הבכור ומפטירין עוד היום. אמר אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא:

הלכה ט

בעצרת שבעה שבועות וכו'. באותה ברייתא (שם ל"א.) בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק אחרים אומרים בחודש השלישי ומפטירין במרכבה והאידנא דאיכא תרי יומא עבדינן כתרווייהו ואיפכא כלומר דביומא קמא בחדש השלישי ומפטירין במרכבה ולמחר שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק:

הלכה י

בראש השנה קורין וכו'. גם זה שם בראש השנה בחדש השביעי ומפטירין הבן יקיר לי אפרים וי"א וה' פקד את שרה ומפטירין בחנה והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כי"א למחר והאלהים נסה ומפטירין הבן יקיר לי:

הלכה יא

ביוה"כ בשחרית וכו' עד ומפטיר ביונה. שם באותה ברייתא:

הלכה יב

בסוכות בשני ימים טובים וכו'. ג"ז שם יום טוב הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ומפטירין הנה יום בא לה' והאידנא דאיכא תרי יומי למחר מיקרא הכי נמי קרינא אפטורי מאי מפטירין ויקהלו אל המלך שלמה. ויום טוב האחרון קורין כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה [ויש אומרים ויהי אחרי מות משה]. וכתב הרא"ש ז"ל והכי איתא בירושל' והכי נהגינן עכ"ל:

ובשאר ימות החג וכו'. בפרק בתרא דסוכה (דף נ"ה) אתקין אמימר בנהרדעא דמדלגי דלוגי ופי' רבינו בזה כתבו הרי"ף בשם גאון פרק בני העיר. ויש בקצת נוסחאות רבינו שיבוש והנוסחא הנכונה כך היא קורא הכהן ביום השני ולוי קורא וביום השלישי וישראל קורא וביום השלישי והרביעי חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכתב הר"ן ומיהו בי"ט אע"ג דספק ראשון ספק שני הוא כיון שעושין אותו י"ט לא מזלזלינן ביה לספוקי ומשום הכי לא קרינן אלא קרבן יום ראשון בלבד דהיינו [ובחמשה עשר יום]:

הלכה יד

וכן ביום הכפורים וכו'. לפי שלמעלה לא הזכיר שיקראו בקרבנות ביוה"כ ובימי הפסח אמר דלאו דוקא בחול המועד דפסח הוא דקרינן בקרבן היום אלא ה"ה לשאר ימים טובים ונקט יוה"כ ופסח לדוגמא בעלמא. ושבעת ימי הפסח היינו בא"י אבל בח"ל תמניא הוו:

ומ"ש שמוציאין שני ספרים. כבר כתבתי דנפקא ליה מדא"ר יצחק נפחא (מגילה דף כ"ט:) ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד קורין בו של ר"ח ואחד של חנוכה אלמא בכל יום שיש בו קרבן קורין בקרבן היום מוסף על סדר היום.

אבל מ"ש והקורא ענין הקרבן הוא המפטיר בנביא הוא לפי שענינו של יום קודם כדמפורש במימרא דר"י נפחא והא ודאי המפטיר קורא בספר אחרון דאין לומר שיחזרו להביא ספר ראשון לקרות בו המפטיר. ובמרדכי כתב דאמרי' בירושלמי ומפטיר קורא במוספין:

הלכה טו

ובכל יום שמוציאין וכו'. כוונת רבינו נראה שאם הוציאם בבת אחת כמנהגנו היום אין צריך קדיש אלא אחר אחרון ואם הוציאם זה אחר זה צריך לומר קדיש אחר הראשון ואחר האחרון אבל לא אחר האמצעי. אבל כבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר המשלים לעולם ואח"כ עולה המפטיר בנביא וקורא בתורה אפילו ביום שאין מוציאין אלא ספר אחד וכ"ש ביום שמוציאין שני ספרי תורות ושלמו לקרוא בספר ראשון ואין המפטיר עתיד לקרות בו שאומר קדיש כפי המנהג אפי' הוציא השני ספרי תורות בבת אחת זהו פירוש דברי רבינו. ואנו נוהגים ביום שמוציאין שלשה ספרי תורות שאין אומרים קדיש עד אחר הספר השני וכן אחר ספר השלישי וכמו שכתב ה"ר דוד אבודרהם:

הלכה טז

שבת שחל להיות בחולו של מועד וכו' עד ביום בא גוג. מימרא דרב הונא אמר רב בפרק בני העיר (מגילה דף ל"א.):

הלכה יז

בחנוכה ביום ראשון וכו'. משנה שם (דף ל'.) בחנוכה בנשיאים ומפרש רבינו סדר קריאתם מה קורין בכל יום ופשוט הוא:

ומפטירין בשבת כו' עד שלמה. כלשון הברייתא והגמרא שם (דף ל"א.):

והקורא בענין חנוכה וכו'. מדאמרינן התם [כ':] במימרא דר"י נפחא שכתבתי בפרק זה דבספר אחרון קורין של חנוכה ומשמע לרבינו שהקורא אחרון בספר הוא מפטיר וכמו שכתבתי לעיל בסמוך:

בפורים ויבא עמלק. משנה שם (דף ל':):

הלכה יח

בתשעה באב קורין כו'. (שם ל"א:) אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם.

ומ"ש ובמנחה קורין וכו' בשאר ימי התעניות וכו' קורא ויחל משה. במ"ס פט"ו:

ובתעניות שגוזרין וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה דף ל'. ל"א) בתעניות ברכות וקללות:

הלכה יט

נהגו העם וכו'. כתוב במרדכי פרק בני העיר שנהגו ע"פ פסיקתא לאפטורי תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא ותרתי דתיובתא והם נו"ע אר"ק שד"ש ע"כ והיינו כשיש שתי שבתות בין ר"ה (לי"ה) [לסוכות] אבל ברוב השנים שאין שם אלא שבת אחת מפטיר שובה. ורבינו סתם דבריו ע"פ רוב השנים שאין שם אלא שבת אחת:

הלכה כ

ראש חדש אדר וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה דף כ"ט.) ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת האחרת כלומר מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שקודם ר"ח ומפסיקין מלקרות פרשה נוספת בשבת שאחר זו בשניה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החדש הזה לכם. וכתב הר"ן דהאי בשניה זכור קאי בין אחל ראש חדש אדר להיות בשבת ובין אחל להיות בתוך השבת, ומיהו האי כגוניה והאי כגוניה דכשחל להיות בשבת האי שניה היינו שניה ממש ואי חל להיות בתוך השבת האי שניה שניה להפסקה שהשבת הבאה אחר הפסקה קורין בה זכור. ובגמרא (דף ל'.) איתמר ר"ח אדר שחל להיות ערב שבת רב אמר מקדימין וקורין בשבת שעברה ושמואל אמר מאחרין וכתב הרי"ף וקיימא לן כרב. תנו רבנן ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע ואי זו היא שבת ראשונה כל שחל ר"ח אדר להיות בתוכה ואפילו בערב שבת. בשניה זכור ומפטירין פקדתי ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בע"ש. בשלישית פרה אדומה ומפטיר וזרקתי ואי זו היא שבת שלישית כל הסמוכה לפורים מאחריה. וכתב הרי"ף משכחת לה כשחל ר"ח ניסן להיות באמצע השבת. אבל אם חל

ר"ח ניסן להיות בשבת הויא שלישית הסמוכה לר"ח ניסן ולכך סתם רבינו וכתב ואי זו היא שבת שלישית כל שסמוכה לרביעית. ומסיים בברייתא ברביעית החדש הזה וכו' וכמ"ש רבינו:

הלכה כא

אבל בין שלישית וכו'. ירושלמי מימרא דרבי לוי כתבו הרי"ף פ' בני העיר:

הלכה כב

כל פרשה וכו'. בפרק בני העיר (מגילה דף כ"ט.) וסוף משנה שכתבתי בסמוך תנן בחמישית חוזרין לכסדרן ובגמרא (שם ל':) לסדר מאי רבי אמי אמר לסדר פרשיות כלומר שבאותן ארבע שבתות אין קורין בסדר היום כלל ובחמישית חוזרין לקרות סדר היום ורבי ירמיה אמר לסדר הפטרות כלומר דבאותן ארבע שבתות גופייהו קרי סדר היום אלא שקורין ארבע פרשיות אלו עמהם אבל הפטרות ודאי מענין אותן פרשיות הן ולא מענין סדר היום ובחמישית חוזרין להפטיר מענין היום וכתב הרי"ף וקיימא לן כר' ירמיה:

חל ר"ח אדר וכו' עד חוזר וקורא בספר שני וכו' עד ועשית כיור נחושת. הכל מימרא דאביי שם (דף ל'.) ובבא ראשונה אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה כתב הרי"ף דקיימא לן כאביי ובבבא שניה תניא כוותיה בגמרא וטעם דינין אלו שכדי שידעו שמצות היום בפרשת שקלים כופלין אותה. וכתב הר"ן ז"ל ולדידן השתא לא מתרמי בואתה תצוה ולא בכי תשא אבל לדידהו הוה מתרמי:

הלכה כג

ראש חדש אדר שחל וכו' עד והרביעי קורא בענין חנוכה. הכל מימרות דר"י נפחא פרק בני העיר (מגילה דף כ"ט:). אך

מ"ש וכן ר"ח ניסן נלמד ממאי דאמר ר' יצחק נפחא בראש חדש טבת שחל להיות בשבת:

הלכה כה

אף על פי שאדם שומע וכו'. פירקא קמא דברכות (דף ח'.) אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי אמי אמר רבי מנחם לעולם ישלים אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ומפרש רבינו דהכי קאמר אפילו עטרות ודיבון שאין בו תרגום קורא שלש פעמים וכן פירש"י. ואמרינן בגמרא שלא יקדים ושלא יאחר ולכן כתב רבינו בכל שבוע ושבוע. ומלשון רבינו נראה דכל השבוע מיקרי עם הציבור אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילך. וכתב הרא"ש במדרש יש שצוה רבי לבניו

אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם משלים לאחר אכילה.

ומ"ש רבינו עד שישלים פרשיותיו וכו'. אראש דבריו קאי וה"ק באופן שנמצא משלים פרשיותיו עם הציבור:

פרק יד

הלכה ב

(א-ב) **בשחרית וכו' עד ולפיכך יש בה נשיאת כפים**. פרק בתרא דתענית (דף כ"ו:) אפליגו תנאי באיזו תפלות שיש בהם נשיאת כפים ואמר רב נחמן הלכה כרבי יוסי דאמר שחרית מוסף ונעילה יש בהם נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים ומפרש התם טעמא דלא פרסי כהני ידייהו כל יומא במנחה משום שכרות וגזרינן תעניות אטו שאר ימים אבל נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן. ואמרינן תו התם והאידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לתפלת נעילה קא פרסי כתפלת נעילה דמיא:

וכהן שעבר לדוכן וכו':

הלכה ג

כשיאמר רצה וכו'. סוטה (דף ל"ח:) אריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה והא רבי אמי ור' אסי סלקי מיעקר הוו עקרי כרעייהו מימטא לא מטו להתם. ופירש"י מיעקר הוי עקרי רגלייהו ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמר ברכת העבודה.

ומ"ש פניהם להיכל וכו' וכן מ"ש אצבעותיהם כפופות: ומחזירין פניהם וכו'. ברייתא שם (דף ל"ח.) שצריכין לברך פנים כנגד פנים:

ומגביהין ידיהם וכו'. משנה שם:

ומתחילין יברכך. לא ידעתי מנ"ל לרבינו שהם מתחילין יברכך. ואפשר שלמד כן ממה שאמרו [שם ל"ט.] אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור וכמו שאבאר בסמוך:

הלכה ה

אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו'. כפי גירסא זו שלפני האי אין המקרא רשאי להקרות היינו בראש פסוק שני או שלישי וא"א לפרש אין המקרא רשאי להקרות יברכך עד שיכלה אמן מפי הציבור שעונין אמן אחר הברכה שמברכין הכהנים אשר קדשנו

בקדושתו של אהרן וכו' שהרי לדעת רבינו אינו מקרא אלא כהנים אומרים אותו מעצמם ואם כן אין דברים אלו על הסדר דהא אין המקרא רשאי וכו' היינו בראש פסוק שני או שלישי, ומ"ש

אח"כ ואין הכהנים רשאים וכו' היינו בראש פסוק ראשון שהם מתחילין יברכך דאילו בשאר תיבות שבברכת כהנים לא שייך למימר הכי שהרי אינם קורין עד ששי"צ מקרא אותם. ולכך יותר ישר בעיני לגרוס אין המקרא רשאי לקרות כהנים וכך היא הגירסא בפרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ט:) אמר רבי זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים וכו' עד ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. וביאור ענין זה לדעת רבינו אין הקורא כלומר ש"צ שקורא כהנים כדי שיחזירו פניהם לברך אינו רשאי לקרותם כהנים עד שיכלה אמן של ברכת הודאה מפי הציבור ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכת אק"ב של אהרן וכו' עד שיכלה דבור כהנים מפי המקרא ואין הציבור עונין אמן אחר ברכת אק"ב של אהרן וכו' עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת דהיינו יברכך עד שיכלה מפי הציבור אמן אחר אק"ב של אהרן וכו':

ואין ש"ץ וכו'. משנה בברכות (דף ל"ד.) וכתב רבינו דלא ידע אי זו ברכה מקרא אותם אם פסוק שני או שלישי כלומר דבפסוק ראשון ליכא לספוקי שהרי אינו מקרא יברכך אלא הכהנים אומרים אותו מעצמם. ויש לספק אם לפירוש זה רשאי לענות אמן אחר אק"ב של אהרן או נימא דלא פלוג רבנן:

הלכה ו

אין הכהנים רשאים כו' עד שיגמור ש"צ שים שלום. מימרא דרבי זירא אמר רב חסדא בפ' אלו נאמרים (סוטה ל"ט:):

ואינן רשאים לכוף וכו'. שם מימרא דרב חסדא:

ומתקנות עזרא שלא יעלו הכהנים וכו'. ברייתא (שם דף מ'.) ופרק בתרא דר"ה (דף ל"א.). ומ"מ ט"ס יש בדברי רבינו דהא אמרינן בהני דוכתי דתקנת ריב"ז היא וגם במרובה (ב"ק פ"ב.) בעשר תקנות שהתקין עזרא ליתא להא אלא כך צריך לגרוס ומתקנת רבי יוחנן בן זכאי שלא יעלו הכהנים וכו':

הלכה ז

כשהיו הכהנים מברכים את העם וכו'. בפרק ב' דחגיגה (דף י"ו) דרש רבי יהודה בר נחמני המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים כשהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש עיניו כהות וכתבו התוספות דאפילו בגבולין מיתסר משום היסח

הדעת והכי איתא בירושלמי בפרק ג' דמגילה אמר רבי יוסי הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם אמר רבי חגי כלום אמרו אלא משום היסח הדעת אנא מסתכל ולא מסחנא דעתאי עכ"ל. וכיון דמשום היסח הדעת הוא אם כן גם הכהנים המברכים צריך שלא יסיחו דעתם וכל שכן הוא:

הלכה ח

היה הכהן וכו'. עד ואומר להם כהנים. מימרא דאביי פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח):

הלכה ט

ומגביהין ידיהם למעלה וכו' עד מן הציץ. משנה שם:

ואין העם עונין וכו'. משנה (שם דף ל"ז) במדינה אומר אותם שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת ומפרש בגמרא (דף מ':) דהיינו לפי שאין עונין אמן במקדש ואין צריך כאן שום הפסק ובפרק סדר תעניות כיצד (תענית ט"ז:) תניא אין עונין אמן במקדש ואלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם:

הלכה י

ואומר את השם ככתבו וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ז ל"ח) במקדש אומר השם ככתבו ובמדינה בכנויו:

ומשמת שמעון הצדיק וכו': ולא היו חכמים וכו'. ברייתא פרק בתרא דקידושין (דף ע"א):

הלכה יא

אין ברכת כהנים וכו' עד כמו שאמרנו. משנה ובריייתות פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח) דיליף כל הני דרשות מכה תברכו בג"ש דקראי אחריני:

הלכה יב

אין הכהנים רשאים וכו' עד לא תוסיפו על הדבר. ברייתא בראש השנה פרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ח):

בשעה שכל כהן עולה וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ט) א"ר אלעזר בן שמוע מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך א"ר זירא אמר רב חסדא אשר קדשנו במצותו של אהרן וכו' כי עקר כרעיה מאי אמר ר' ירמיה וכו' וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו':

הלכה יג

כשמחזירין הכהנים וכו'. נלמד ממה שיבא בסמוך:

וכן כל פינות וכו'. הכי אמרינן בפ"ב דסוטה (דף ט"ז:) ופרק קמא דיומא ובזבחים (דף ס"ב):

הלכה יד

במקדש מברכין ברכת כהנים וכו'. במסכת תמיד פרק ז' תנן שאחר הקרבת תמיד של שחר היו עומדין על מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ולא נזכר שם שהיו מברכין אלא פעם זו:

בכל מקום משתדלין וכו'. ירושלמי פרק אין עומדין כתבוהו התוס' פרק א"נ (סוטה דף ל"ח.) אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל והיינו להשתדל אחריו אבל לא לעיכובא דהא תנן (ברכות ל"ד) ואם אין שם כהן אלא החזן לא ישא כפיו אלמא יכול להיות החזן כהן:

פרק טו

הלכה א

הלשון כיצד וכו'. (מגילה דף כ"ד:) אמר רב חיפני ובישני כלומר אנשי חיפא ובית שאן שקורין לעייני"ן אלפי"ן ולאלפי"ן עייני"ן לא ישא את כפיו. וסובר רבינו שה"ה לכבדי פה וכבדי לשון וקורין לשבולת סבולת:

הלכה ב

המומין כיצד וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ובגמרא תנא מומין שאמרנו בפניו ידיו ורגליו אריב"ל ידיו בהקניות לא ישא את כפיו תנא ידיו בהקניות לא ישא את כפיו עקומות עקושות לא ישא את כפיו. ופירש"י בהקניות לינטי"ש בלעז. עקומות כפופות. עקושות לצידיהן. ומספקא לי מילתא בזמן הזה שנוהגים לכסות פניהם וידיהם בטלית בעת נשיאת כפים כיון דליכא למיחש להעם המסתכלים בו אם נאמר דמומין שבפניו וידיו לא מעכבי או נימא דלא פלוג רבנן בין מגולים למכוסים דבכל גווני מעכבי:

מי שהיה רירו וכו'. שם אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו ופרש רבינו דהיינו רירו יורד על זקנו:

וכן הסומא וכו'. מימרא דרבי יוחנן ובריייתא שם:

ואם היה דש בעירו וכו'. ברייתות שם:

וכן מי שהיו וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות איסטיס ופואה לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו.

ובגמרא תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר ומשמע דת"ק לא פליג ארבי יהודה אלא דת"ק אמר מומין ור"י אמר ידיו צבועות ועוד דבגמרא אמרו על סברתו תנא אם רוב אנשי העיר וכו' אלמא כוותיה קיימא לן:

הלכה ג

כהן שהרג את הנפש וכו'. פרק אין עומדין (ברכות ל"ב):

וכהן שעבד עכו"ם וכו'. בסוף מנחות (דף ק"ט) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש ואין צריך לומר דבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים. ופירש רש"י ואין צריך לומר דבר אחר אם שמשו לעכו"ם לא ישמשו עוד בירושלים. וכתבו התוספות שבספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת רבינו וכיון שכן אפילו שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות וגו' כששבו בתשובה נמי מיירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפילו שבו בתשובה משמע. ויש חולקים ואומרים שאם שב בתשובה נושא את כפיו.

ומ"ש בין באונס, צ"ע מנ"ל הא דכהני הבמות וכהנים ששמשו בבית חוניו לא משמע שהיו אנוסים.

ומ"ש וכן כהן שהמיר לעכו"ם, כלומר ולא עבדה דאי עבדה מאי איריא המיר אפילו לא המיר נמי ולישניה דייק הכי דגבי עבד עכו"ם שהיה מעשה כתב אע"פ שעשה תשובה וגבי המרה כתב אף ע"פ שחזר בו, ומכל מקום צ"ע מנ"ל:

הלכה ד

כהן נער וכו'. סוף פרק קמא דחולין (דף כ"ד:) תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי לישא את כפיו. וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) דקטן היודע לפרוש כפיו מחלקין לו תרומה בבית הגרנות התם היינו שהוא פורש עם הגדולים כדי לבסם הקול אבל בפני עצמו כל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו:

והיין כיצד. ריש פרק בתרא דתענית (דף כ"ו:) אמרינן דלכולי עלמא שיכור אסור בנשיאת כפים.

ומ"ש דברביעית לחוד אסור לישא את כפיו. כבר ביאר שהטעם משום דאיתקש ברכה לעבודה דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה עבודה ברביעית אף נשיאות כפים ברביעית.

ומ"ש שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתות (דף (פ"ה) [י"ג:]) דהלכה כרבי אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש וכיון דבביאת מקדש פטור בנשיאת כפים

מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב:

ומ"ש ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו. הוא מדאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אע"פ שנתן לתוכו מים חייב ומשמע לרבינו דה"ה למאי דאמרינן אם הפסיק בו דדוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית חייב:

וכמה היא רביעית וכו'. בפרק ע"פ (פסחים ק"ט):

הלכה ה

טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו וכו'. מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט) ופירש"י שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן כלומר ואע"פ שנטל שחרית וכן הסכימו התוספות. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב טומאת הידים ואי כשנטל ידיו שחרית עסיק טהרת הידים מיבעי ליה שהרי אינם טמאות אלא שצריך להוסיף טהרה על טהרתן ועוד דאם איתא הו"ל לכתוב אעפ"י שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם שום טומאה לא ישא עד שיטול כמו שכתב בפ"י מהלכות ברכות גבי נטילת ידים לאכילה וכ"כ בא"ח וז"ל כתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם הלכה למעשה לפני אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נט"י לק"ש ולתפלה עכ"ל:

והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו. פשוט בטעמו:

הלכה ו

כהן שלא היה לו וכו'. דאמרינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים הוא ת"ל ואני אברכם ומפרש רבינו דהיינו שאינו מדקדק במצות או שהעם מרננים אחריו אבל לא נודע דאילו הרג בודאי הא אמר ר' יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו:

הלכה ח

עם שהם אחורי הכהנים. פרק אלו נאמרים (סוטה ל"ח:) תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה:

והעומדים מצדיהן וכו'. שם (ל"ח ל"ט) איבעיא להו צדדים מאי ת"ש להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה כלומר דכוונה בעינן, לפניו והזה על הצדדים שבפניו הזאתו כשרה כלומר צדדים שיש ממנו ולהלן ולא צדדים שיש ממנו ולאחור וה"נ שלאחר הכהנים אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי כלומר העם שאחורי הכהנים ואין מכוונין כנגד אחוריהם אלא משוכין לצדדים אינן בכלל ברכה. ורבינו סתם

ולא חילק משום דמשמע ליה דכל כה"ג פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים נינהו ולא איצטריך למעטינהו:

ואם היתה מחיצה וכו'. מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (סוטה ל"ח).

ומ"ש הואיל ופניהם מול פני הכהנים לא למעט עם שכנגד צדדים שלפניהם דהנהו כלפניהם דמו אלא לומר דלא תימא הואיל ומחיצה אינה מפסקת עם שאחורי כהנים שאין ביניהם מחיצה הו"ל למיהוי בכלל ברכה לכך כתב ופניהם מול פני הכהנים:

הלכה ט

נשיאת כפים בעשרה. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ"ג:) אין נושאין כפיהם בפחות מעשרה:

ומ"ש וכהנים מן המנין: בה"כ שכולה כהנים וכו'. פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ח:) אמר רב אידי אמר רבי שמלאי בה"כ שכולה כהנים כולן עולים לדוכן למי מברכין אמר רבי זירא לאחיהם שבשדות והתני רב שימי בה"כ שכולה כהנים מקצתן עולין לדוכן ומקצתן עונין אמן ל"ק הא דאשתיור בי עשרה הא דלא אשתיור בי עשרה. ופירש"י אשתיור בי עשרה מקצתן עולין לדוכן ועשרה הנשארין עונין אמן לא אשתיור בי עשרה לא חשיב ברכה לחודייהו והילכך כולם עולים ומברכין לאחיהם שבשדות. ולפיכך צ"ל שמ"ש

רבינו ואם נשארו שם עשרה כהנים וכו' דה"ה אם יש שם יותר מעשרה כהנים עשרה מהם אינן עולין לדוכן והשאר עולין ואלו העשרה עונין אחריהם אמן ואף ע"ג דברכת כהנים בעשרה וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הם העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לענות אמן אלא אם כן העונים הם עשרה. ומה שהחליף רבינו

וכתב שבצפון ושבדרום ומי עונה אחריהם הנשים והטף. ירושלמי פ' אין עומדין:

הלכה י

צבור שלא היה בהם כהן וכו' עד רשאי. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ד):

ואם אין להם כהן וכו' עד שים שלום: ומ"ש ואין העם עונין אמן כלומר אחר כל פסוק ופסוק שאין עונין אמן אלא כשהכהנים מברכים כנ"ל וכן כתב בכלבו, וי"מ דה"פ ואין עונין אמן אחר ושמו את שמי ולא נהירא:

הלכה יא

כהן שנשא כפיו וכו'. כך פשוט בר"ה פרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ח):

כהן שלא עקר רגליו וכו'. פרק אלו נאמרים מימרא דריב"ל (סוטה ל"ח:):

אבל אם עקר רגליו וכו'. שם תני רבי אושעיא:

הלכה יב

כל כהן שאינו עולה לדוכן וכו'. שם אריב"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלש עשה וסובר רבינו דלאו דוקא עובר אלא הרי זה כעובר משום דליכא לשון צווי אלא כה תברכו:

כל כהן שאין מברך וכו' וכל כהן המברך וכו'. שם מימרא דריב"ל:

סליק הלכות תפלה